

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EYYÛBÎ'NİN MENÂKİB-I SULTAN SÜLEYMAN ADLI ESERİNİN
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ZÜLFİKAR GÜLBEDEN

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ KÜRŞAT ŞAMİL ŞAHİN

BARTIN-2019

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EYYÛBÎ'NİN MENÂKİB-I SULTAN SÜLEYMAN ADLI ESERİNİN
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Zülfikar GÜLBEDEN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Şamil ŞAHİN

“Bu tez 10.10/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Şamil ŞAHİN	
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz TOP	
Dr. Öğr. Üyesi Muhittin TURAN	

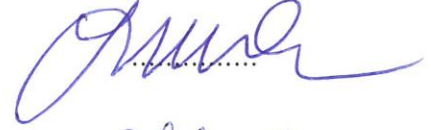
KABUL VE ONAY

Zülfikar GÜLBEDEN tarafından hazırlanan “Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman Adlı Eserinin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü” başlıklı bu çalışma, 10/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Şamil ŞAHİN
(Danışman)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz TOP

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muhittin TURAN

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../... tarih vesayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Metin SABAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Şamil ŞAHİN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman Adlı Eserinin Bağlamı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü” isimli Yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

6./11./2019

Zülfikar GÜLBEDEN

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tez konusu belirleme, araştırma sürecinde karşılaştığım problemlerin çözümü hususunda yardım eden, kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Şamil ŞAHİN'e, yüksek lisansa başlamama vesile olan Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN'a, "Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman Adlı Eserinin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük" çalışmasını yaparken yararlandığım Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ın araştırmacısı Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ'a, tezin sözlük kısmına kolaylıklar sağlayan Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'a ve TEBDİZ¹ ailesine, yüksek lisans tezimin tamamlanam aşamasında teknik yönlerden yardımcı olan Sami Yanık'a, nadide bilgilerini paylaşan Doç. Dr. Melih Öztürk'e, Öğr. Gör. Sefa Toprak'a, Arş. Gör. M. Akif Peçe'ye teşekkürü bir borç bilip ve teşekkürlerin en değerlisini maddi ve manevi desteklerini benden esirgeyemeyen çok değerli aileme armağan ediyorum.

Zülfikar GÜLBEDEN
Bartın, 2019

¹ Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman Adlı Eserinin
Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü**

Zülfikar GÜLBEDEN

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Samil ŞAHİN

Bartın-2019, Sayfa: XV + 1089

Eyyûbî, 16. yüzyılın az tanınan şairlerindendir. Bu yüzyıl Osmanlı Devleti'nin her açıdan zirvede olması ve divan edebiyatının da en parlak dönemini yaşaması bakımından oldukça önemlidir. Dönemin bilinen büyük şairlerinin yanında Eyyûbî, ismi çok bilinmeyen zamanında adını duyurmayı başaramayan şairlerdendir. Bu sebeple hayatı hakkında kaynaklarda geniş çaplı bilgi bulunmamaktadır.

Bu tez çalışması 16. yüzyıl şairi Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ın bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü adlı incelemesinden müteşekkildir. Menâkıb-ı Sultan Süleyman'da 1495 beyit bulunup eserdeki kelime ve kelime grupları tespit edilerek Tebdiz programıyla alfabetik sıraya göre tek tek anlamları sisteme girilmiştir. Sonuç itibarıyla "Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman Adlı Eserinin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü" ortaya çıkmıştır. Bu anlamlandırmayı yaparken ihtiyaç olduğunda sözlük, ansiklopedi, tez, tarih kitapları vb.den yararlanılmış ve yetmediği yerde şahsi yorumlara gidilmiştir. Tez çalışmasının esas kısmını teşkil eden "Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük"tür.

Bu bağlamda Prof. Dr. Mehmet Akkuş'un "Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme) adlı eserinden transkripsiyonlu ve sadeleştirilmiş metnini esas aldığımız bu çalışmamızda, eserin söz varlığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece "Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük" çalışması yapılmıştır. Tebdiz (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlüğü), internet altyapısıyla eserdeki kelimeler, eserin mana dünyasına uygun bir biçimde yeniden anlamlandırılmış, böylelikle Menâkıb-ı Sultan Süleyman mesnevisinin bağlamlı dizini oluşturulup işlevsel sözlüğü meydana getirilmiştir. Çalışma dijital ortama aktarılıp araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eyyübî; Menâkıb-ı Sultan Süleyman; sözlük; tebdiz.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

The Contextual Index and Functional Glossary of Ayyubi's "Menâkıb-ı Sultan Süleyman" Literary Work

Zülfikar GÜLBEDEN

Bartın University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Asst. Prof. Kürşat Şamil ŞAHİN

Bartın-2019, Page: XV + 1089

Ayyubi is one of the relatively lesser known poets of the 16th century. This century is important particularly in terms of being the Ottoman Empire at the top and of being the most brilliant period of Divan literature. Beside the well-known great poets of that period, Ayyubi was very unknown and failed to announce his name in his time. For this reason, there is no extensive information about his life in the resources of literature. These literature resources are restricted not only from the point of his poetry and literary personality, but also from the point of his life.

This thesis is based on the evaluation of 16th century poet Ayyubi's "Menâkıb-ı Sultan Süleyman" contextual index and functional glossary. There are 1495 couplets within the "Menâkıb-ı Sultan Süleyman". The word and word groups were determined while their meanings were entered individually according to their alphabetical order using the Tebdiz program. Ultimately, "Contextual Index and Functional Glossary of Ayyubi's Menâkıb-ı Sultan Süleyman" was revealed. During the construction of this explanation, dictionaries, encyclopedias, theses, history books were referred when necessary and personal comments were made to cope with the insufficiency of these literatures. The "Contextual Index and Functional Glossary" constitute the fundamentals of this thesis.

Around this concept, the transcriptional and deductional text from the "Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)" which was written by Prof. Dr. Mehmet Akkuş, was basically referred revealing the vocabulary of the literary work. Consequently, the "Contextual Index and Functional Glossary" work was conducted. The words within the literary work were explained compatible with the world of meaning through the usage of

the internet-based Tebdiz (Contextual Index and Functional Glossary for History and Literature Texts). Hence, the contextual index of the “Menâkıb-ı Sultan Süleyman Mesnevi” was produced together with establishing the functional glossary.

Key Words: Ayyubi; Menâkıb-ı Sultan Süleyman; tebdiz; wording.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
BEYANNAME	iii
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
EKLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
1. EYYÜBÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ.....	3
1.1. EYYÜBÎ'NİN(?-?) HAYATI	3
1.2. EYYÜBÎ'NİN EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	4
1.3. EYYÜBÎ'NİN ESERLERİ	8
1.3.1. Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Pâdişâh-nâme)	8
1.3.1.1. Giriş Bölümü	9
1.3.1.2. Konunun İşlendiği Bölüm (Asıl Bölüm).....	15
1.3.1.3. Sonuç Bölümü.....	22
1.3.2. Diğer Eserleri.....	22
1.3.2.1. Şehnâme Tercümesi ve Hatemnâme	22
2. ŞAİRİN HALET-İ RUHİYESİ VE HÂL TASVİRLERİ	23
3. EYYÜBÎ'NİN DİLİ, ÜSLUBU VE SÖZ VARLIĞI.....	30
3.1. Ses, Söz ve Anlam.....	30
3.1.1. Ünlemler	30
3.1.2. Edatlar.....	32
3.1.3. Bağlaçlar	34
3.2. Edebî Sanatlar	35
3.2.1. Teşbih (Benzetme)	35
3.2.2. Tenasüp	37
3.2.3. Mübalağa (Abartma)	38
3.2.4. Nida.....	39
3.2.5. Tekrir	39
3.2.6. Tezat	40
3.2.7. İstifham	41
3.2.8. İktibas.....	41
3.2.9. Telmih (Gönderme).....	42

3.2.10. Cinas	44
3.3. Sözcükler	46
3.3.1. Zıtlıklar	46
3.3.2. İkilemeler	50
3.3.3. Birleşik Fiiller	54
3.3.4. Türkçe-Arapça-Farsça Tamlamalar	56
3.3.5. Deyimler ve Atasözleri	58
3.3.6. Ayet ve Hadislerin işlenmesi	60
4. ESERDE GEÇEN TARİHİ ŞAHSİYETLER.....	64
4.1. Dinî Şahsiyetler	64
4.1.1. Peygamberler	64
4.1.1.1. Hz. İbrahim.....	64
4.1.1.2. Hz. İsmail	64
4.1.1.3. Hz. Süleyman	65
4.1.1.4. Hz. Âdem.....	65
4.1.1.5. Hz. Hızır	65
4.1.1.6. Hz. Lokmân	66
4.1.2. Sahabeler ve Âlimler	66
4.1.2.1. Hz. Ebu Bekir	66
4.1.2.2. Hz. Ömer	67
4.1.2.3. Hz. Osman.....	67
4.1.2.4. Hz. Ali.....	67
4.1.2.5. Ebû Eyyûb-ı Ensarî.....	68
4.1.2.6. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe	68
4.1.2.7. Molla Câmi	69
4.1.2.8. İmam Şaffî.....	69
4.1.3. Tarihî ve Mitolojik Kahramanlar.....	70
4.1.3.1. Şah Tahmasb	70
4.1.3.2. Elkâs Mirza.....	70
4.1.3.3. Zaloğlu Rüstem	70
4.1.3.4. Dehhak	71
4.1.3.5. Şeddâd	71
4.1.3.6. Aristo	72
4.1.3.7. İskender.....	72
4.1.4. Aşk Hikâyesi Kahramanları.....	73
4.1.4.1. Ferhad	73

5. MENÂKIB-I SULTAN SÜLEYMAN'DA GEÇEN SAVAŞ VE MUSİKÎ ALETLERİ	74
SONUÇ	77
KAYNAKLAR.....	79
ÖZGEÇMİŞ	1089

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No

Ek A. BAĞLIMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK 83

Ek B. Metin.....84

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: Beyit
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
FSM	: Fatih Sultan Mehmet
Hz.	: Hazret veya hazretleri
hzl.	: Hazırlayan
ilh.	: İla âhir
mec.	: Mecaz/mecazi
s.	: Sayfa
TDK.	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğeri/diğeri
y.y.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Eski Türk edebiyatı şiirinin mana dünyasını daha iyi anlamak için farklı şekilde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarla muhtelif bakış açıları ortaya çıkmış, birden çok metod ve proje keşfedilip uygulanmıştır. Tez çalışmamız olan Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ın bağlamli dizin ve işlevsel sözlüğü bu amaç ve hedef istikametinde hazırlanmıştır.

Batı'da farklı metinlere uygulandığı ve olumlu sonuçlar elde edildiği için yaygınlaştığı görülen bu tip çalışmalar “concordance” olarak isimlendirilmiş ve Türkiye’de aynı tarzda yapılan çalışmalar “bağlamli dizin ve işlevsel sözlük” olarak nitelendirilmiştir. Batı'da önce kutsal kitapların bağlamli dizinleri üzerinde çalışılmış ve daha sonraları Shakespeare'den Proust'a değin büyük şair ve yazarların yapıtlarından oluşan külliyatlarının bağlamli dizinleri ortaya çıkarılmıştır. Doğu edebiyatlarında bağlamli dizini çıkarılarak işlenmiş çalışma olarak yalnız Hafız Divanı tespit edilebilmiştir” (Şenödeyici, 2011: 1).

Eski Türk edebiyatı alanında büyük şairler üzerinde çok sayıda çalışma mevcuttur. Bazı şairler var ki çok fazla tanınmamıştır. Onlardan biri de bu tez çalışmasına konu olan XVI. yüzyıl şairlerinden Eyyûbî'dir. Şair Eyyûbî ile alakalı Prof. Dr. Mehmet Akkuş'un “Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)’ın” transkripsiyonu ve sadeleştirilmesi ve Robert Anhegger ‘in “İstanbul’un suyollarının inşasına ait bir kaynak Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı”²adlı çalışmaları vardır. Bizim çalışmamız Menâkıb-ı Sultan Süleyman adlı eserin bağlamli dizin ve işlevsel sözlüğüdür.

Mehmet Akkuş'a ait olan transkripsiyonlu ve sadeleştirilmiş metni kaynak aldığımız bu çalışmada, Eyyûbî'nin eserinde geçen zengin kelime hazinesiyle şiirlerine kattığı anlamlar, Tebdiz sistemi aracılığıyla açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, Eski Türk edebiyatı alanında, Bakî'nin divanıyla başlanan bağlamli dizin ve işlevsel sözlük çalışması daha sonra birçok Divan edebiyatı şairinin de eserlerinin söz varlığını ortaya koymaya vesile olmuştur. Var olan bu çalışmalar, Klasik Türk edebiyatının XVI. yüzyıl

² Robert Anhegger, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.1, İstanbul 1949.

şairi Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman adlı eseri üzerinde, bizleri böyle akademik bir çalışmaya sevk etmiştir.

Tebdiz projesi kapsamında Gazi Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak'ın vesilesiyle birçok Eski Türk edebiyatı şairinin eserlerinin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlükleri, yüksek lisans ve doktora programlarında tez konusu olmuştur. Tebdiz programı sayesinde sözlük hazırlama daha suhuletli ve hızlı bir hal almıştır. Tebdiz programında, sözlüğü hazırlanacak eser "gentium plus" yazı formatında, word doyası olarak sisteme yüklenmiştir. Daha sonra kelimeler ek ve köklerine parçalanarak kelimelerin anlamları girilmiştir. Kelime veya kelime grupları eserlerdeki kullanıldıkları anlama göre veya eserde geçen manaya en yakın anlam hangisiyse sistemden eşleştirilmiştir. Sistemde daha önce bu kelime yer almıyorsa sözlükler yardımıyla kelimelerin anlamları girilmiştir. Beyit içerisinde kelimenin mecaz anlamıyla kullanıldığı durumlar varsa bunlar da yine belirtilmiştir. Program kelimeleri otomatik olarak sözlük formatına dizinlenmektedir. Bu sayede Tebdiz vasıtasıyla bağlamlı ve işlevsel bir sözlük meydana gelmiştir.

1. EYYÛBÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

1.1.EYYÛBÎ'NİN(?-?) HAYATI

Klasik Türk Edebiyatı'nın 16.yüzyıl şairlerinden olan Eyyûbî, Kanunî Sultan Süleyman Devri'nde yaşamıştır. Zâtî, Hayalî, Bâkî, Taşlıcalı Yahya gibi şairlerle aynı yüzyılda bulunmuştur. Eyyûbî'nin hayatı, tam adı, doğum ve ölüm tarihleri, yakın çevresi ve eğitimi hakkında kaynaklarda yeterli derece bilgi bulunmamaktadır. Tarihî ve edebî kaynaklarda da Eyyûbî ile alakalı geçen bilgiler genelde birbirini tekrar etmektedir. Eyyûbî ise eserinde mahlası ve yetiştiği muhit hakkında şöyle bir bilgi vermektedir.

Dizen söz dürlerin cân riştesine
Ki ya'ni bende Eyyûbî kemîne

Çulı kurbanıdur şâh-ı cihānuñ
Süleyman bin Selîm şâhı zamānuñ

Beşikden ni'meti perverdesidür
Kadîmî bende-zāde bendesidür

Anuñ ihsānı ile buldı 'izzet
Anuñdur 'izz ü şevket fetḥ u nuşret (Akkuş, 1991: b. 793-796)

Ebū Eyyüb-ı Ansārî ki ey yār
Ki oldıq biz anuñ kurbında her bār (Akkuş, 1991: b. 1462)

Çün ol dem ben anuñ kurbında ḥāşıl
Niçe hafta niçe āy ü niçe yıl

Anuñçün mahlaşum Eyyübî itdüm
Tabî'atla diyār-ı nazma gitdüm (Akkuş, 1991: b. 1488-1489)

Yukarıdaki geçen beyitlerde şair mahlasının Eyyûbî olduğunu söylemekle birlikte, çocukluğundan Kanunî Sultan Süleyman hizmetinde bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca ecdatlarının da Kanunî Sultan Süleyman'ın hizmetinde bulunduğunu söylemiştir. Bununla birlikte hem Eyyûbî hem de atalarının Kanunî'ye yakın bir çevrede oldukları yukarıdaki beyitlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca şairin çocukluğu Eyüp semtinde geçtiğinden dolayı *Eyyûbî* mahlasını tercih ettiğini dizelerde belirtmiştir.

Bursalı Mehmet Tahir'in, Osmanlı Müellifleri adlı eserinde Eyyûbî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler bulunmaktadır: “Sultan Süleyman Devri tarih-şinas şu'arasından olup Eyüplüdür. Görülebilen üç eserinde ismini tasrih etmiyor, yalnız Eyyûbî ile iktifa ediyor” (Bursalı, 1975: 48.) şeklinde Eyyûbî ile alakalı bilgiler geçmektedir. Bursalı Mehmet Tahir'in dediklerinden de anlaşılacağı üzere Eyyûbî'nin hem şairlik yönü hem de tarihçiliği olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Agâh Sırrı Levent, Kanunî Sultan Süleyman dönemini anlatan eserler ve müellifleri hakkında bilgi verirken Eyyûbî ve eserinden bahsetmiştir. (Levend, 2015: 517.). Şair Eyyûbî, hakkında bilgi veren Franz Babinger, diğer araştırmacıların açıklamalarından öteye gidememiştir: “Bu yazarın hayatı hakkında hemen hiçbir şey rivayet edilmemiştir; hatta gerçek adı da bilinmemektedir. Her halde İstanbul'un Eyyüb mahallesindedir; bunun için de Eyyübî denilmiştir. I. Süleymân zamanında yaşamış olan bu zat bu hükûmdarın icraatını ancak bazı parçaları ele geçen bir manzume terennüm etmiştir. (Babinger, 1992: 72).

1.2. EYYÛBÎ'NİN EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Klasik Türk Edebiyatı'nda 16.yy'da kaleme alınan gazel ve mesnevilerin dili kasideye göre sadedir. Eyyûbî, 16. asırda sade dil kullanan şairler arasındadır. Eyyûbî, yalın bir üslup kullanmış ve halkın anlayacağı biçimde şiirler kaleme almıştır. Eserinde 64 mesnevi, 1 kaside ve 1 tercî-i bend vardır. Genelde Türkçe kelimelere yer verilen eserde Arapça ve Farsça tamlamalar da kullanmıştır.

Eyyûbî şiirlerinde bol miktarda deyim ve atasözü kullanmıştır. Özellikle deyimlere daha çok yer verilmiştir. Eserde iki yüzden ziyade deyim kullanmıştır. Hakimane bir

üslupla şiirlerine başlar ve bazen de sözü uzatmadan atasözlerine başvurur. Eyyûbî'nin eserinde kullanmış olduğu bazı atasözleri:

Ki erde bir hüner yiter dimişler

Atalar sözde sükkerler yimişler (Akkuş, 1991: b. 955)

Göñül yapmaktır 'âdet tâ selefden

Göñül yıkmak 'aceb mi nâ-ḥalefden (Akkuş, 1991: b. 1118)

İşidilmiş bu söz ehl-i yakından

Çıkarur datlu dil ilânı inden (Akkuş, 1991: b. 1135)

Şâhsız memleket ḥarâb olur

Ḳuru çeşme su virmez insâna (Akkuş, 1991: b. 1369)

Eyyûbî'nin eserinde kullanmış olduğu bazı deyimler:

İşit benden yine bir ḥoş rivâyet

Ḳulaḳ dut nazm ile ḳıldum ḥikâyet (Akkuş, 1991: b. 492)

Geyikler gibi kaçdı daḡa çıḳdı

Anuñ **taḥtını** Sultân yine **yıḳdı** (Akkuş, 1991: b. 510)

Bisât-ı âdli bast idüp cihâna

Cefâ vü zulmü **atmışdur yabana** (Akkuş, 1991: b. 555)

Kelâmuñ çeşmesidür rûḥ-ı şâni

Lisânuñ meyvesi **tutdı cihâni** (Akkuş, 1991: b. 615)

Dutarsan cân kulaḡın ey birâder

İdem mengüş ḡüşe dürr ü cevher (Akkuş, 1991: b. 740)

Murâdı padişâhuñ çün ki mādur

Yolına baş u **cân virmek** revâdur (Akkuş, 1991: b. 917)

amũ stdu oldur rehnmnı

Ki kh u det anu **olmuş zebnı** (Akkuş, 1991: b. 979)

Uladırdı aa nde bıalar

İe gelmeyene **dutdı ocalar** (Akkuş, 1991: b. 1184)

Menkıb-ı Sultan Sleyman'da bazı deyimler birok defa tekrar edilmiştir.

Akar emeler b-ı revnı

Virr cn malabına cvidnı (Akkuş, 1991: b. 1297)

Bir iim su **yirini dutmaz** mey

Ve mine'l-mi klle Şeyin ayy (Akkuş, 1991: b. 1341)

Dut ula bu hikyete Őhum

Gedi tiz su gibi  mevsim-i dey (Akkuş, 1991: b. 1331)

Eyyb'nin söz ve lafız konusundaki aaıdaki sözleri onun edeb zevkini ve anlatım usuln bize göstermektedir:

alemdr 'leme viren nıamı

alemdr derc iden cmle kelmı

alemdr merkez-i avl-i 'lem

alemdr tercmn-ı nuk-ı 'dem

alemdr Őehler tedbirine rh

alemdr işleyen her ii va'llh

alemle kmil olur mlk-i kiver

Gir olur alemde Őr ile Őer (Akkuş, 1991: b. 1136-1139)

Söz oldur kim ola anda lefet

İidenler bula Őevile let

Söz oldur kim ola anuñ revānı
Bağışlaya cihāna tāze cānı

Sözün olmasa rūhı nūrı olmaz
İşidenler şafā vü zevkı bulmaz (Akkuş, 1991: b. 1435-1437)

Eyyûbî, sözün akıcı, tatlı, zevkli, ruhlu olması gerektiğini söylemiştir. Ki bu özellikleri eserinde de görmekteyiz. Ayrıca 16. yüzyılda şairlerin şiirlerinde kullandıkları dilin büyük oranda havassa hitap edecek şekilde olduğu bilinmektedir. Eyyûbî ise tam tersi bir durumda bulunarak eserinde anlatmak istediğini açık bir şekilde söylemeyi tercih etmiştir.

Hakîmane tarzın etkisinde kalan Eyyûbî, anlatmak istediği olaya geçmeden önce, bazı öğütlerde bulunarak asıl konuya geçer. Eserde bunu kimi zaman kullandığı deyim, atasözü, kalam-ı kibar veya ayet ve hadisten iktibas ederek de yapmıştır. Bazı misallerini aynen veriyoruz:

Gel imdi çün ki hamd itdüñ Hudā'ya
Şakın şarf itme evķātuñ sezāya

Revā mıdur ki hamd itdüñ sanasıñ
Şarāb-ı ğaflete dāyim kanasıñ

Rızanuñ dāmenini elden ey cān
Koma luţf eyle ey merd-i müselmān

Unutma ni'met-i Haķķ'ı aña tūr
Dilerseñ ola mesken cennet ü ħūr

‘Ubudiyet yolında pāydar ol
Riyāzet atna çâpük süvār ol (Akkuş, 1991: b. 64-68)

1.3.EYYÛBÎ'NİN ESERLERİ

1.3.1. Menākīb-ı Sultan Süleyman (Risāle-i Pādişāh-nāme)

Şair Eyyûbî, tarafından kalem alınan eser Süleymaniye Kütüphanesinde Esad Efendi kitapları arasında 2422 numarada bulunmaktadır. 70 varaktan oluşmakta ve 1495 beyitten müteşekkildir. Eserin tek nüshası mevcut olup harekesiz nesih ile yazılmıştır (Akkuş, 1991: 13).

Başı:

Ĥamidtü'llāhe bi'l-iĥlāsi dāyim
Ki şod bā-ĥamd-i nüh-eflāk kāyim

Sonu:

Dilersenüz ĥalāş ola cefādan
Bu mücrimi unutmañuz du'ādan

Eser menakīb türünde yazılmıştır. Menakīb, menkabe'nin çoğul şekli olup Arapça bir kelimedir. Menkibeler: Din büyükleri, kahramanlar, tarihî şahsiyetler gibi kimselerin üstün yaşayışlarıyla ilgili fıkralar, hikâyeler anlamına gelmektedir. Eserde ise Kanunî Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu fetihlerden ve İstanbul'da inşa ettiği su kemerinden bahsedilmiştir.

Ayrıca Kanunî devrinde birçok Süleyman-nāme yazılmıştır. Süleyman-nāme, Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatı boyunca devrinde gerçekleşen olayları anlatan manzum veya mensur biçimde kaleme alınan eserlere verilen isimdir. Şemsî Ahmed, Nev'î, Hâletî, Hadidî ve Eyyûbî başlıca Süleyman-nāme yazmış şairlerdir.

Menākīb-ı Sultan Süleyman, mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Eyyûbî tarafından 16. yy.'da kaleme alınan Menākīb-ı Sultan Süleyman adlı eserde 64 mesnevi, 1 kaside ve 1 terci-i bend bulunmaktadır.

Mesnevî biçiminde yazılmış olan Menākīb-ı Sultan Süleyman eserinde toplamda 4 vezin kullanılmıştır. Söz konusu Hezec Bahrin'in en çok kullanılan vezinlerinden

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün vezni %95.45 oran ile 63 kez kullanılmıştır. Terci-i bend ise Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fa'lün vezni, tarih manzumesi Remel bahri'nin Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle kaleme alınmıştır.

Şair Eyyûbî Menâkıb-ı Sultan Süleyman eserini su kemeri yapımı inşaası tamamlanınca kaleme aldığını ifade etmiştir:

Çün irdi su yolu emr-i tamâma

Yazıldı defter ü tomar hâme (Akkuş, 1991: b. 1394)

Eserin isimlendirilmesinde farklı görüşler vardır. Eser üzerinde çalışma yapmış olan Mehmet Akkuş: “Eyyûbî, üzerinde çalıştığımız bu esere bir isim koymadığından, kaynaklarımızda, Menâkıb-ı Sultan Süleyman, Risâle-i Padişâh-nâme gibi isimlerle anılmaktadır. Biz, eserin Kanûnî dönemi olaylarına hasr edilmiş olmasından, Menâkıb-ı Sultan Süleyman diye isimlendirmenin daha doğru olacağını düşünüyoruz. Çünkü Risâle-i Padişâh-nâme, daha genel bir ifade taşıdığından, bu isimle hangi pâdişâh kastedildiği anlaşılmamaktadır.” (Akkuş, 1991: 6).

1.3.1.1.Giriş Bölümü

Mesneviler genelde besmele ile başlamaktadır. Eyyûbî ise eserinde ilk beytinde hamdele ile giriş yaptıktan sonra ikinci ve üçüncü beyitte beslemeyle devam etmiştir.

Hamidtü'llâhe bi'l-ihlâsi dâyim

Ki şod bâ-ğamd-i nüh-eflâk kâyim

Ve bi'smi'llâhi kad veccehtü vechi

Cenâb-ı Haqq'a kim oldur mürebbi

Çü kerdem ibtadâ be-nâm-ı Allâh

Şoved keşf-i 'ulüm-ı ğayb an-gâh (Akkuş, 1991: b. 1-3)

Daha sonra ise şair tevhid, nasihat ve öğüt, münacat (yalvarış) bölümleriyle devam etmiştir. Eserde geçen “*Der Beyân-ı Pend ü Naşihat*” (nasihat ve öğüt) bölümü:

Eyâ can menzilünüñ şeh-levendi
Ki sensiñ ehl-i ‘irfânuñ pesendi

Elâ kendü özünde ğaflet iden
Tariğ-i Hağğ’ı koyup ğayra giden

Saña vâcib olanı niçün ey yâr
Koyup ağıyâr ile oldıñ harıdar

Gel imdi çün ki hamd itdüñ Hudâ’ya
Şağın şarf itme evkâtuñ sezâya

Revâ mıdur ki hamd itdüñ sanasıñ
Şarâb-ı ğaflete dâyim kanasıñ

Rızanuñ dâmenini elden ey cân
Koma luğf eyle ey merd-i müselmân

Unutma ni‘met-i Hağğ’ı aña tûr
Dilerseñ ola mesken cennet ü hûr

‘Ubudiyet yolında pâydar ol
Riyâzet atna çapuk süvâr ol (Akkuş, 1991: b. 61-68)

Şair Eyyübî, nasihat ve öğüt bölümünde Kanunî Sultan Süleyman’a hitaben öğütlerde bulunmuştur. Kulluk vazifesine, zamanını boşa harcamasına, gaflette olduğunu ve dikkat etmesi gerektiğine, Allah’ın rızasını esas maksat yapmasına, Allah’ın ona (Kanunî Sultan Süleyman) bahşettiği nimetleri unutmaması gerektiğine ve Allah yolundan ayrılmaması gerektiğine dair nasihatlerde bulunmuştur.

Nasihat ve öğüt bölümünden sonra ise “*Der Münācaat*” bölümüyle şair eserine devam etmiştir.

İlāhî ‘āciz ü bî-çāreyim ben
Kaṭı ser-geşte vü āvāreyim ben

Ne tā‘at yolına dil oldu sālik
Ne vaḥdet gencine cān oldu mālik

Ziyāde olmada her dem günāhum
Anıñcün derd-i dilden artar āhum

Diriğā dil hevā içinde kaldı
O yemm-i cürm-i bî-pāyāna daldı

Hevāyile kul oldım nefs-i dūne
Çok isyānum olıbdur gūne gūne

Eger olmazsa senden bir ‘ināyet
Mükedderdür benüm ḥālüm be-ğāyet

Dil umar baḥr-ı luṭfuñ katresinden
Muḥebbet mihrinüñ bir zerresinden

‘Ināyet kıl baña luṭf-ı şerifüñ
Keremdür dest-giri ben zāifüñ

Ḥüdāyā ben faķırüñ bî-‘āmeldür
Hidāyet kıl baña ḡāyet maḥaldür

‘Ināyet rehberi feryād-resdür
Ol ‘ummān-ı keremden kaṭre besdür

Hidāyet emriñ ister gūş-mālüm

Ki kahr-ı sahtuña yoğdır mecālüm (Akkuş. 1991: b. 74-84)

Eyyûbî, münacat (yalvarış) bölümünde güçsüz ve çaresiz olup günahlarının sürekli artmakta olduğunu, nefesine uyduğunu, kendisine yardım etmesini dile getirip Allah'a yalvarmaktadır. Bununla birlikte kendisinin kötü bir vaziyette olduğunu ve bu durumdan kurtarılmasını Cenab-ı Hak'tan istemektedir. Münacatın devamında ise Cenab-ı Hak'tan Peygamber Efendimizin şefaatinı niyaz etmektedir. Daha sonra şair kelime-i tevhidle ilgili bir kaside, nat, Peygamberimizin mucizelerinden bahseden bölüm ve bir münacat daha kaleme alıp bu eseri niçin yazdığını anlatan “*Sebeb-i Te'lif-i Kitāb*” bölümüne yer vermiştir:

Göñül murğı okurken Gülşen-i Rāz

İdüp cān bülbülü oldum ser-āğaz

Şafā virdi bu çerh-ı lāciverdi

Ġamun āsārını dilden giderdi

Olup hayret maķāmı içre hayrān

Dile hātifden irdi nağme-i cān

Gel ey gūyende-i bezm-i hakāyık

Şarāb-ı ıışk nūş it kılma ayık

İdüp cām-ı şarab-ı ıışk çün nūş

Açıl gül gibi şāhum olma hāmuş

Ma'ārif kenzinüñ kıl feth-i bābın

Ĥakāyık gencinüñ keşf it hicābın

Niçün yatur derūnunda ma'ānı

Neñ eksilür üleşdir rāygānı

Ma'ārif söyle hālî olma bir dem

Dilüñ debret şakın sen olma ebkem

Mā'ārif cevherini sen debişdür

Ma'āni güllerini gel üleşdür

Göñül dürcündeki dil kuflünü aç

Bu nazmuñ cevherini āleme şaç

Sözüñ cevherlerini āb-dār it

Bu nazm ile cihānı misk-bār it

Açılsun bāğ-ı nazmuñ gül-sitānı

Ki dil bülbülü görmeden hāzānı

Bulup dizdüm bu dürr-i gūş-ı cāna

Yine tut sem'-ı dilden bu beyāna

Bu nazmuñ ehl-i dilüñ oldı cānı

Sözüm elmāsdur dürr-i me'āni (Akkuş, 1991: b. 185-204)

Eyyûbî, Şeyh Necmüdin Mahmut et-Tebrizî eş-Şebüsterî'ye ait olan “*Gülşen-i Raz*” adlı eseri okurken gaybdan gönlüne bir şeylerin aktığını, bununla şevke gelip eseri yazmaya başladığını söylemiştir. Kalbine gelen şevkle gönlünün manalar ve marifetlerle dolduğunu ve bunların gönülde duracağına okuyucuyla paylaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Şiirin ilerleyen beyitlerinde sözlerini ve Kanunî Sultan Süleyman'ı övmektedir. Yine şiirin “*Sebeb-i Te'lif-i Kitāb*” başlığının devamında İstanbul'un su sorununa da değinmektedir. Bu bölümden sonra Eyyûbî, “*Der Medh-i Pādişāh-ı 'Ālem-Penāh*” başlığı altında Kanunî Sultan Süleyman'ı övmektedir.

Eyyûbî, eserinde anlatmak istediklerini açık bir şekilde ifade etmeye gayret etmiştir. Ayrıca eserinde yer yer nasihat ve öğüt vermeyi de ihmal etmemiştir. Eserin “*Der Mazmûn-ı Atı'ullāh Ve Atı'u'rrasûl*” başlığında padişaha itaat etmenin, ona bağlı olmanın Allah'ın emri olduğunu ve padişahın da Ehli Sünnet Velcemaat çizgisinden ayrılmaması gerektiğini belirtmiştir.

Muṭi' ol şāh-ı İslām'a ol āgāh
Ki böyle emr idübdür saña Allāh

Ülü'l-emr ehl-i tefsirün katında
Daḥj erbāb-ı tahriṛün katında

Şu şehdür kim ide nāsa 'adālet
Ola hem sünnetile ol cemā'at

Hüşüşan Bū Hanife mezhebinde
Ola kāyim tutub sadqını zinde (Akkuş, 1991: b. 241-244)

Daha sonra Eyyûbî, “*Der Şecā'at-ı Sulṭan Süleyman Hān*” başlığı altında kendisini methettikten sonra Kanunî Sultan Süleyman'ın yiğitliklerinden bahsetmiştir. Eyyûbî, genelde eserin çoğu bölümlerinde kendisini metheder. Bu bölümde de kendini övdükten sonra Kanunî Sultan Süleyman'ın fetihlerinden ve hayratlarından bahseder ve şiirlerinin sonlarında padişaha hayır duada bulunarak şiiri bitirmektedir:

Sözünüñ aşıkıdur cümle 'uşşāk
Ġanîdür şevkuñ ile rû-yi āfāk

Yine bir küşeden eyle ser-āgāz
Ki derd ehline keşf ola niçe rāz (Akkuş, 1991: b. 256-257)

Süleymān bin Selim Hān şîr-i nerdür
Fazâyille tolu kân-ı hünerdür

Şeca'atl cihānı itdi ābād
Semenden ālem içre geçmedi bād

Ķapusı kulıdur Dāra vü Rüstem
Kemîne kemterjini Hüsrev ü Cem

Ġazālarda olup kuṭb aña hem-rāh

Livâsı âyet-i Naşrun mina'llah (Akkuş, 1991: b. 262-265)

Eyyûbî, bundan sonra ise Kanunî Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu fetihlerden, bazı yapılar imar etmesinden, hayrat ve ebniyelerden bahsetmiştir. Eyyûbî, Kanunî Sultan Süleyman'ın yaptığı her fetih ve hayratın sonunda ona hayır dualarda bulunmuştur. Şair Eyyûbî, eserinde 279-551 beyitler arasında: Kanunî Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu Belgrad, Rodos, Budun, Peç (Viyana), Alaman (Almanya), Bağdad, Körföz (Körfez), Bugdan (Boğdan-Moldavya), Istabor (Macaristan), Üstünî Belgrad, Van, Nahşuvan (Nahcivan) fetihlerinden bahsetmiştir. Eyyûbî, 552-663 beyitler arasında ise Kanunî Sultan Süleyman'ın adaleti, fesahati ve belagati, cömertliği hakkında bilgi vermiştir. Eyyûbî, daha sonra ise eserin 664-737 beyitleri arasında Padişahın Mekke (Ka'be), Medine, Kudüs, Şam ve çeşitli memleketlerde yaptığı hayırlardan bahsetmiştir. Eserin 738- 792 beyitleri arasında ise Kanunî Sultan Süleyman'ın İstanbul'da yaptığı Süleymaniye camii, medreseler, imaret ve darüşşifa hakkında malumat vermiştir.

1.3.1.2.Konunun İşlendiği Bölüm (Asıl Bölüm)

Yazmanın esas kısmını teşkil eden bölümdür. Şair, 793. beyitten başlayıp 1376. beyite kadar Kanunî Sultan Süleyman'ın inşa ettirdiği su kemeri yapımı ve suyollarının tamiri ile ilgili detaylı malumat vermiştir. “*Der Hayrât-ı Su Yolu Hazret-i Sultân Süleyman*” başlıklı kısım ile esas anlatacağı konuya giriş yapar. Ayrıca 1330. beyitten 1371. beyite kadar bir terci-i bend yer almaktadır. Eyyûbî, bu kısımda Kanunî Sultan Süleyman'ın şahsına hitaben su ile ilgili öğütler verip sonlarda padişaha dualar eder.

Kanunî Sultan Süleyman zamanında İstanbul'da su sıkıntısı olmuştur. Bu sıkıntıyı gidermek için önceki padişahlar da İstanbul'a su temin edip yollar yapmışlardır. Lakin zamanla suyolları tahrip olup kaybolmuştur. Kanunî Sultan Süleyman, su kemeri yapımı ve suyolları tamiri için çok masraf etmiştir.

Hemân-dem şâh-ı 'âlem itdi niyet

Hazîne açdı şarf itdi 'azîmet

Müvekkel eyleyip bir bende-i hâs

Bināya urı el bā-cidd ü hılāş (Akkuş, 1991: b. 808-809)

Eyyûbî, eserinin 816- 823 beyitler arasında Hüdühüd kuşuyla ilgi bizlere bir anektod anlatmıştır. Hüdühüd kuşu, Cenab-ı Allah tarafından Hazreti Süleyman'ın (a.s.) hizmetine sunulmuştur. Hüdühüd kuşuna Allah tarafından yer altında su bulma kabiliyeti verilmiştir. Ama kendisine yapılan tuzağı görememiştir. Çünkü olmuş ve olacağı çare yoktur. Eyyûbî, bu anektodu Kanunî Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu su kemerinin bir sel sonucu yıkılmasına binaen vermiştir.

Görürmiş yirün içindeki ābı

Nite cām içre kırmızı şarābı (Akkuş, 1991: b. 817)

Kažā irişecek bil çār-nā-çar

Kör olur gözlerüm bilmem neler var (Akkuş, 1991: b. 822)

Su kemeri ilk inşaasında şiddetli bir yağmurla ve sel felaketi sonucunda harap olur. İstanbul ahalisi ve Kanunî Sultan Süleyman bu hadiseden dolayı çok üzölmüştür.

Muħaşşal ebr u berk bād u bārān

Kurādan niçesini itdi vjırān (Akkuş, 1991: b. 826)

Atıp her sengin anuñ bir diyāra

İdüp her küşesini pāre pāre (Akkuş, 1991: b. 829)

Yıkıldığın ħāber alınca ol şāh

Derün-ı dilden itdi derdile ah (Akkuş, 1991: b. 834)

Kanunî Sultan Süleyman yıkılan su kemerinin olduğu yere gider ve yakından hadiseyi görür. Su kemerinin yıkık durumunu görünce Kanunî Sultan Süleyman'a bir efkār basar. Yanında bulunanlarla beraber Allah'a dua edip yardım dilerler. Bunun üzerine Padişah tekrardan su kemeri yapım işinin başına Yeniçeri ağası Ali Paşayı getirir.

Binānuñ üstüne çün geldi ħünkār

Görüp Hakk'ın celâlin basdı efkâr (Akkuş, 1991: b. 841)

Didi ey cümle âlem padişâhı
Yedi gök halkınıñ sensin penâhı

Baňa çok eyledün luğ ile ihsân
Umarum bu muradum senden ey hân (Akkuş, 1991: b. 849-850)

'Ali bendüñ elünden oldı tağdır
Huşûli bu huşûşun eyle tedbîr (Akkuş, 1991: b. 875)

Yeniçeri ağası Ali Paşa, su kemeri yapım işinin başına getirilir. Canla başla bu işin üstesinden gelmek için çalışır. Su kemeri yapımında çalıştırmak için Yayabaşılar, Zağarcılar, Yeniçeriler, Kapıkulları vb. başta olmak üzere birçok asker toplatır. Askerler de kendilerine verilen bu emri yerine getirmek için canla başla çalışmaya koyulurlar.

Çağırđı Ketudâ yerine ol dem
Didi gelsün kapu kulları bā-hem

Yayabaşılarun yoldaşlarıyla
Zağarcılar kamū koldaşlarıyla (Akkuş, 1991: b. 897-898)

Mimar Ağa (Mimar Sinan), yıkılan su kemerinin taşlarını bir kenara toplar. Daha sonra Çatlamış olan duvarları birer birer yıkar. Suyla dolan temeli de temizletir. Bu işleri yaparken birçok meşakkat çekerler. Padişah bu durumu seyretmek için inşaat alanına gelir işlerin düze çıktığını görünce çalışanlara dua edip ihsanda bulunur.

Çağırđı yanına ol dem ağayı
Yeniçeriye çok itdi du'âyı

Yüzünüz ağ ola hem var olasız
İki 'âlemde berhudâr olasız (Akkuş, 1991: b. 947-948)

Eyyûbî, eserinde Mimar Sinan'dan Mimar Ağa ismiyle bahseder. Hatta Mimar Sinan'ı metheder ama ne hikmetse ismiyle anmaz. Nitekim aşağıdaki beyitler bu büyük mimarı anlatmaktadır:

Didi mi' mār agā ile yürü var
Bu işe eyle ol üstādı sen yār (Akkuş, 1991: b. 975)

Ki oldur pişvāsı san' atınuñ
Pes oldur muḳtedāsı san' atınuñ

Odur şimdi zamāne feylosofi
Binā aḥvālinüñ keskin süyüfi

Ḳamū üstāduñ oldur rehnümānı
Ki kūh u deşt anuñ olmuş zebūnı(Akkuş, 1991: b. 977-979)

Mimar Sinan, su kemerinin temelini temizledikten sonra binanın yeniden temellerini atmak için temeli suyu görünceye kadar kazdırır. Mimar Sinan da bizzat temel kazma işinde çalışır.

Derūndan çalışır her biri bīpāk
Olıbdur cümlesi ālude-i Hāk

Temelin kazdılar çāk suya indi
Etek belde çalışır ağa kendi (Akkuş, 1991: b. 995-996)

Mimar Sinan ve ekibi yeniden binanın temelini dualarla atarlar. Bu gelişmeden ötürü padişah birçok ihşanda bulunur.

Derūndan bağlamış mi' mar niyet
Temel şalmağa itdi çünki himmet

Elin ḳaldurdılar cümle niyāza
Niyāz eylediler ol bī-niyāza (Akkuş, 1991: b. 1000-1001)

Gelip şeh cānibinden halka ihsān

Kesildi Hāk yolına nice qurbān (Akkuş, 1991: b. 1006)

Temel atma işi sürerken zaman zaman yağmur yağıyordu. Yağmurun yağması işleri güçleştiriyordu. Temel suyla dolunca boşaltıyorlardı. Ama bir türlü üstesinden gelemiyorlardı. Yayalar, Yeniçeriler, Tulumbacılar vd. durmadan çalışıyorlardı. Temelin suyla dolmasına mâni olamıyorlardı. Yağmurun şiddetiyle su kemerinin temeli suyla doldu. Temel tekrardan bozuldu. Mimar Sinan yeni çareler düşünmeye koyulur:

Görürlerken temel emrini ey cān

İnerdi gāhi gāhi ebr-i bārān (Akkuş, 1991: b. 1011)

Oluğlar gibi müşke ebr ābı

Döküp girü temel buldı harābı (Akkuş, 1991: b. 1041)

Ağa hazretleri fevrî hemāndem

İdüp bu gaşşaya tedbîr-i muhkem (Akkuş, 1991: b. 1043)

Uzun bir süre su kemerinin temeli su ile dolu kaldı. Yoğun bir şekilde çalıştıktan sonra temeli iyice sudan arındırdılar. İnşaata kaldıkları yerden devam ederler. Binanın yapımı ilerleyince padişah çalışanlara ikramlarda bulunur:

Binā buldıqça şāhāne terakki

İderdi şāh ihsāna terekki (Akkuş, 1991: b. 1237)

Daha sonra ise su kemeri tekrardan sel sonucunda yıkılır. Bu üçüncü yıkılıştır. Tekrardan su kemerini yapmak için çok çalıp beş on gün içinde işi mükemmel duruma getirirler. Padişah da bu durumdan gayet memnun kalır ve Allah'a dua eder. Su kemerinin hitama erdiğini görünce ve İstanbul suya kavuşunca Kanunî Sultan Süleyman su kemeri yapımında emeği geçen herkese birçok ikramlarda bulunur:

Şu denlü gūşîş-i vus'eylediler

Beş on günün içinde neylediler

Şu denlü eylediler ihtimāmı

Mükemmel oldu her işler tamāmı (Akkuş, 1991: b. 1263-1264)

Bināyı seyr idüp ol şāh-ı İslām

Niçe ni‘metler itdi halka in‘ām (Akkuş, 1991: b. 1272)

Ayrıca yine 1330. beyitten 1371. beyite kadar bir terci-i bend geçmektedir. Eyyübî, bu kısımda Kanunî Sultan Süleyman’ın şahsına hitaben su ile ilgili öğütler verip sonunda da padişaha dualar eder.

Puhteler āb ile olur tekmi̇l

Āb ile buldı feyż-i māyile men (Akkuş, 1991: b. 1346)

Didi bu pendî Hāzret-i Loqmān

Olmasa āb helāk olur insān (Akkuş, 1991: b. 1360)

Eserin 1372. beyitten 1376. beyite kadar olan kısmında su kemeriyle ilgili tarihi bir manzume geçmektedir. Devamında ise “*İhsān-ı Sultān Be-Yeçeriyān*” başlığının altında 1377. beyitten 1412. beyite kadar Kanunî Sultan Süleyman’ın su kemerinin yapım işinde emeği geçen herkese vermiş olduğu ikramlardan bahseder:

Akıdıp āb-ı revānı sū-be-sū ol pādīşāh

Sikke-i mermerde kazıp kodı ‘ālemde eşer

Şehr-i İstanbul’da yaptı cā-be-cā ol çeşmeler

Ola maqbūl-ı Hūdā vü hem Rasūl-i mu‘teber (Akkuş, 1991: b. 1373-1375)

İdüp fermān ağāya şāh-ı İslām

Sa‘ādetle idüben aña ikrām

İden hizmet derūni bu bināya

Umarlar her biri bir özge pāye

Saňa emrüm budur ki eyle ihsān

Kimini kıl solak kimini sekbān

Kimini Yayabaşı kimini çavuş

Şehûn in‘âmı hiç olmaz ferâmuş (Akkuş, 1991: b. 1382-1385)

Eserin “*Der Beyân-ı Cısr-i Çekmece-i Kebîr*” başlıklı kısmında, 1391-1412. beyitler arasında sel sularıyla yıkılan Büyükçekmece Köprüsü’nün tamirinden bahsedilir:

Hemâñ Şâh itdi fermân pertevine

İdüp teslim anlara defîne (Akkuş, 1991: b. 1407)

Hemân durmañ görûñ tedbjrin anuñ

Düzeldüñ cısrını baħr-ı revânuñ (Akkuş, 1991: b. 1410)

Eserin 1413-1457. “*Zıkr-i Takşirât Ve Özr-Kerden-i Dergâh-ı Bâri Teâla*” başlığında ise günahlarını zikretmekte ve Allah’a istiğfar etmektedir. Eyyûbî, nerdeyse eserin her yerinde Kanunî Sultan Süleyman’ı övmekten ve ona dua etmekten geri durmaz:

İlâhî bende-i bî-çâreyüm ben

Çatı sergeşte vü âvâreyüm ben

Zâjfüm bî-nevâyum genk-lâlim

Zebünüm nefis elinden pür melâlim (Akkuş, 1991: b. 1413-1414)

Niçe şeh Hâzret-i Sultân Süleymân

Çamû şehler arasında nerîman (Akkuş, 1991: b. 1423)

Anuñ medhîni itdüm şâdıķâne

Olar ĥod luţfa isterler bahâne (Akkuş, 1991: b. 1442)

İlâhî dilerüm şâh-ı cihânı

Maķâm eyle aña bāg-ı cenânı (Akkuş, 1991: b. 1455)

1.3.1.3.Sonuç Bölümü

Eyyûbî, sonuç bölümüne “*Der Menâkıb-ı Hazret-i Ebî Eyyûb-ı Ansâri*” başlığını ekler. Bu kısım ise 1458-1495 beyitleri arasını kapsar. Eyyûbî, bu kısımda Ebû Eyyûb el-Ensarî ‘nin hayatından bahseder. Ayrıca Ebû Eyyûb el-Ensarî ‘nin künyesinden, Peygamber Efendimizi evine misafir etmesinden, sahabelerle İstanbul’un fethine gitmeleri vb. gibi hadiselerden bahsetmiştir. Eserin sonlarında ise dua eder ve kendisine de dua edilmesini söyleyerek eserini bitirir.

Bu Eyyûbj olma hayr ile yād

Du‘âyile idüñüz rûhına şād

Dilerseñüz halāş ola cefādan

Bu mücrimi unutmañuz du‘ādan (Akkuş, 1991: b. 1494-1495)

1.3.2. Diğer Eserleri

1.3.2.1.Şehnâme Tercümesi ve Hatemnâme

Bazı kaynaklarda Eyyûbî’nin *Şehnâme Tercümesi* ve *Hatemnâme* adlı eserleri olduğu belirtilir. Tus’lu Firdevsî’nin meşhur *Şehnâme*’sini nesir olarak terceme etmiş ve mukaddimesinde manzûm olarak terceme eden Şerîf-i Âmedî’den bahs ederek Sultan Gavrî’nin her beytinin tercemesine bin dinar verdiğini nakletmiştir. Şerîf-i Âmedî’nin *Şehnâme Tercemesi*’nin ikinci cildi Fatih Millet Kütüphanesi’nde ve tamamı ise başka bir kütüphanede mevcuttur. Bir de matbu’ Ebu Ali Sinâ Hikâyesi’nin kenarında “*Hatemnâme*” isminde bir eser daha vardır ki bu eserin basılışı sırasında bazı kısımları çıkarılmıştır (atılmıştır). Müterciminin ismi belli olmayan üç büyük cilt üzere tertîb edilmiş mensûr “Şehnâme” tercemesinin Eyyûbî’nin olması muhtemeldir (Bursalı, 1975: 48). Firdevsî’nin *Şehnâme*’sini de Türkçeye tercüme etmiştir (Babinger, 1992: 72).

2. ŞAİRİN HALET-İ RUHİYESİ VE HÂL TASVİRLERİ

Psikoloji, insanın normal düşünce ve davranışlarını inceleyen bilim dalıdır. Genel anlamıyla halet-i ruhiye (psikoloji), insanın ruh hâli, manevi ve iç durumudur. İnsanın halet-i ruhiyesi eğer üzüntülü ve kederli bir vaziyette olsa kâinatı da kederli ve üzüntülü bir durumda görür; gayet sürurlu, neşeli olan bir insan kâinatı da neşeli ve sevinçli görür. Bu bağlamda şairin halet-i ruhiyesi karşılaştığı duruma göre veya içinde bulunduğu ortama göre değişmektedir. Çünkü insan çeşitli lezzetlerle lezzetlenen ve çeşitli elemelerle elem alan canlı bir varlıktır (Nursî, 2016: 189). Eyyûbî, yazmış olduğu eseriyle farklı şekillerde halet-i ruhiyesini gözler önüne sermektedir. Şair eserinde geçen hadiseler olumlu ise mutlu, sevinçli bir üslup kullanmıştır. Eğer olaylar olumsuz cereyan etmişse şair de orada kederli, üzgün, karamsar bir üslup kullanmıştır. Aşağıda Eyyûbî'nin ruh halini gösteren şiir örnekleri maddeler halinde sıralanmıştır:

Korku

Elinde oynadan çevgân-ı nazmı

Uran söz ehline daqqatle **vehmi** (Akkuş, 1991: b. 344)

Doğuz yüz kırk beşinde itdi anı

Çoğı **havfindan** anda virdi cāmı (Akkuş, 1991: b. 441)

Sevinç/Mutluluk

Tecellî düre virdi **şevk u şadı**

Anuñ üstünde deryâlar yasadı (Akkuş, 1991: b. 26)

Beni luţf it kapuñdan itme mehcür

Hidâyet nûri ile eyle **mesrūr** (Akkuş, 1991: b. 90)

Resülün medhiñi idem yine yād

Umaram dil-i ğam-ğinüm ola **şād** (Akkuş, 1991: b. 125)

Sa'adet şol maqam-ı **dil-güşāya**

Vücūdîñ saldı ol araya sāye (Akkuş, 1991: b. 154)

Cenāhayn eyle emn ile emānı

Daħi ĵmān ile **şād** eyle cānı (Akkuş, 1991: b. 184.)

Açıldı pes temel oldu müheyyā

Şafālar sürdiler a‘lā vü ednā (Akkuş, 1991: b. 939)

Beyān itdi bize bu resme aqvāl

İşit sen daħi ey merd-i **hoş-ahvāl** (Akkuş, 1991: b. 348)

Sa‘ādet-baħşdur qalbe kelāmı

Şafā virür qulūba her peyāmı (Akkuş, 1991: b. 603)

Kime oldu müyesser bu **sa‘ādet**

Şecā‘atla ola tab‘-ı leṭāfet (Akkuş, 1991: b. 631)

Yine deryā-yı ‘irfān itdi cevşān

Ṭabi‘at gülleri açıldı **ḥandān** (Akkuş, 1991: b. 227)

Muḥallā ‘aşr iken oldu muḳābil

Kesildi niçe başlar **güldi** çok dil (Akkuş, 1991: b. 327)

Oradan göçdüler aşḥāb ba-hem

Geçip deryāyı fi‘l-ḥāl **şād u hurrem** (Akkuş, 1991: b. 1483)

Nevādan **şevḳile** itsüñ egani

Disüñ dil bülbüli bu dāstānı (Akkuş, 1991: b. 410)

Bize şehden **sa‘ādet** sebḳat itdi

Ki luṭf ile bize çok şefḳat itdi (Akkuş, 1991: b. 911)

Kemerler çün hilāl-ebrū zuhūrı

İdince qalb-i şeh buldı **sürürı** (Akkuş, 1991: b. 1224)

Ümit

Ḳulıñña eyledüñ in‘āmı vāfir

Recāsı luṭfiñ ister evvel āḥir (Akkuş, 1991: b. 86)

Günāhum çoḳdurur yā Rāb yerim nār

Umarum luṭfiñ ide nārı gül-zār (Akkuş, 1991: b. 91)

Ḳulıñña eyledüñ in‘āmı vāfir

Recāsı luṭfiñ ister evvel āḥir (Akkuş, 1991: b. 97)

Üzüntü/Keder

Cihān mülkinde yoḳdur ana hiç **ḡam**

Ki tevḥid-i ḥaḳıḳatden ura dem (Akkuş, 1991: b. 60)

Şafā virdi bu çerḥ-ı lāciverdi

Ḡamun āsarını dilden giderdi (Akkuş, 1991: b. 186)

Olıncı şehir-i Bağdād’undan āḡāh

Derün-ı dilden itdi derdile **āh** (Akkuş, 1991: b. 404)

Muḥaşşal çoḳ **belālar** oldı peydā

Binā emri olunca ‘izz-i hüveydā (Akkuş, 1991: b. 1046)

Bizüm baḡrımız oldı katı taşdan

Buna itmez kesildi **dide yaşdan** (Akkuş, 1991: b. 765)

Dil-i mecrūhıma oldur ‘ināyet

Şifādur söz ü elfāzuma ḥikmet (Akkuş, 1991: b. 787)

Ṭuyıb bunları Yaḥyālı hemān-dem

Neler eylediler görmeyeler **ḡam** (Akkuş, 1991: b. 461)

Bu denlü saltānatdan çü ki düşmiş

Başına **ḡam** belāsı gelmiş üşmiş (Akkuş, 1991: b. 495)

Kılıcı gibi tab‘ı tiz ü keskin
Cemālũñ görse şādan ola **ġam-ġin** (Akkuş, 1991: b. 632)

Bizüm baġrımız oldu katı taşdan
Buna itmez kesildi **dide yaşdan** (Akkuş, 1991: b. 765)

Yıkıldıġın haber alınca ol şāh
Derũn-ı dilden itdi derdile **ah** (Akkuş, 1991: b. 834)

Binānuñ üstüne çün geldi hũnkār
Görüp Hakk‘uñ celālin **basdı efkār** (Akkuş, 1991: b. 841)

Didiler çekmezüz şimden girũ **ġam**
Temel bünyādı oldu şimdi muhkem (Akkuş, 1991: b. 1020)

Ale‘1-fevri boşanurdu kamũ su
Giderdi kalbiñüzden cümle **kayġu** (Akkuş, 1991: b. 1060)

Kızgınlık/ Öfke

Begine didi ‘asker **bu ne herze**
Bizüm endāmumıza düşdi lerze (Akkuş, 1991: b. 442)

İşidicek **ġazab-nāk** oldu Sultān
Didi yoġ mıdurur bir doġrı ol hān (Akkuş, 1991: b. 1115)

Ķapudan eyledüm deryā yüzine
Olasın hār her a‘dānuñ gözine (Akkuş, 1991: b. 891)

İdüp tedbjir anuñla iş bu hāli
Saġın olma bu işde lāubāli (Akkuş, 1991: b. 976)

Haber irince tekfurluġına
Per oldu kalbi ol dem **kibr u kine** (Akkuş, 1991: b. 1476)

Ağlamak

Gel eye bülbül **fiđān u zāra** başla

Cenāb-ı Hakk'ile bāzāra başla (Akkuş, 1991: b. 70)

Yüzün hāke urup itdi mnācāt

Hudā'ya **nāliři** 'arz itdi hācāt (Akkuş, 1991: b. 1094)

Ābile buldı bu tarāveti gl

Anuñ için **fiđān ider** bülbül (Akkuş, 1991: b. 1348)

İçmek

Sen ol şuhuf-ı ilāhıřin hābıbā

şeb-i İsrā'da **idn** cām-ı řahbā (Akkuş, 1991: b. 143)

Cenāb-ı hāzret-i ađāyı Ekrem

řıyāfet eyledi eřrāfı bāhem (Akkuş, 1991: b. 1246)

'Aceb midür dir isem āb-ı hayvān

Her **idikce** tesellişin bulur cān (Akkuş, 1991: b. 1311)

Utanma/ekinme

Ma'ārif gencin feth oldu bābı

Diln gitdi hācāletle **hiābı** (Akkuş, 1991: b. 202)

şaşmak

Kevātib cümleten hayrānıdur hem

Āy u gün bile **ser-gerdānıdur** hem (Akkuş, 1991: b. 35)

Bakmak

Dilerseñ kudretinden sen niřāne

Naşar 'ibretle kıl devr-i zamāna (Akkuş, 1991: b. 39)

Ağa hāzretleri **gördü** ki ey cān

Taşıp olmuş temel ka'rı firāvān (Akkuş, 1991: b. 1052)

Konuşma

Dilũn depret beyān eyle ma'ārif

Olur söz ehli her aḥvāle vākıf (Akkuş, 1991: b. 295)

Ḳalemdür merkez-i aḥvāl-i 'ālem

Ḳalemdür tercümān-ı **nuḡk**-ı 'Ādem (Akkuş, 1991: b. 1137)

Dinleme

Ġazālar eyledũgũn 'āřıkāna

Getürdũm nazm ile **dinle** beyāna (Akkuş, 1991: b. 299)

Yazan dil levḥāsında **diñle** ey cān

Suḡen meydānı iġre virdi cevlān (Akkuş, 1991: b. 312)

Elā ey mahzen-i 'irfān u iḡsān

Semā'-ı cān ile gel **diñle** bir an (Akkuş, 1991: b. 370)

Diñle bu pend ü nuşı 'ākıl hey

Ḳılma 'ömriñ hevāyile lā-şey (Akkuş, 1991: b. 1330)

Düşünmek

Kemālāt ehli ger **kılsa tefekkür**

Cevāḡır cem' idũp dizdũm niġe dũr (Akkuş, 1991: b. 433)

Tefekkür eyleyip üstādlarum hem

Didiler vardurur bir ġāre muḡkem (Akkuş, 1991: b. 1056)

Tefekkür eyleyip řāh-ı cihāngir

İderken bu ḡuřuřa re'y-i tedbjr (Akkuş, 1991: b. 851)

İderken fikri bu emrũñ ḡuřũlin

Tetebbũ' eyleriken sāġ u solın (Akkuş, 1991: b. 873)

Niyet etmek

İdince feth-i Usturğon'a niyyet

Beş altı al'ayı almağa himmet (Akkuş, 1991: b. 474)

Deründan bağlamış mi'mar niyyet

Temel şalmağa itdi unki himmet (Akkuş, 1991: b. 1000)

Arzu etmek

Hemân-dem anı da feth eylediler

Oaradan ayrı al'a **özlediler** (Akkuş, 1991: b. 483)

İdüp anda niçe dürlü fesâdı

ara Buğdan'a beg olmak **murâdı** (Akkuş, 1991: b. 438)

Dua etme

Niyâzum bu durur senden ilâhî

atardan sakla yâ Râb pâdişâhı (Akkuş, 1991: b. 489)

İlâhî devletini pâyidâr it

Dağı fer ü şukûhın ber-arâr it (Akkuş, 1991: b. 549)

Yüzünüz ağı ola hem var olasız

İki 'âlemde berudâr olasız (Akkuş, 1991: b. 948)

Dem-i âhırde imân ile ur'an

Refîk eyle aña her lahza her an (Akkuş, 1991: b. 699)

İlâhî devletin pâyende eyle

erâğ-ı şevketiñ tâ bende eyle (Akkuş, 1991: b. 590)

İlâhî dilerüm ağıayı her ân

İdesün mazar-ı imân u 'irfân (Akkuş, 1991: b. 1146)

3. EYYÛBÎ'NİN DİLİ, ÜSLUBU VE SÖZ VARLIĞI

Eyyûbî, eserinde kafiye, redif, vezin ve söz sanatları gibi malzemeleri kullanarak üslubunu meydana getirmeye çalışmıştır. Şair, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini eserine yansıtmıştır. Ayrıca eserde Kanunî Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu fetihleri epik bir üslupla anlatmıştır. Bunun yanında Eyyûbî, su kemeri yapım işi ve suyolları tamir işini anlatırken de canlı, hoş ve betimleyici bir üslup kullanmıştır. Yaşananları okuyucunun gözünde canlandırmayı başarmıştır. Sonuçta Eyyûbî, Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı anlaşılır bir dille ve hakimane bir üslupla kaleme almıştır.

3.1.Ses, Söz ve Anlam

Dilin en küçük parçası olan ses için yapılan genel tanımlara baktığımızda ses; ciğerlerden çıkan havanın ses tellerine değmesinden sonra ağızda kelime meyveleri vermesi sonucunda kulağın duyabileceği titreşim, diye açıklanır. Söz; bir duyguyu bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan sözcük ya da sözcük dizisidir. Anlam ise bir sözden, sözcükten bir olgudan anlaşılan şeydir. Şairlerin şiirlerinde kullandığı kelimelerin zenginliğinden istifade edip meydana getirdiği uyumlu kelime grupları ve kelimeler dünyası bu sayılan üç unsuru meydana getirmektedir (Aksan, 2009: 27). Eyyûbî, eserinde ses, söz ve anlam ahengini dilin ve söz sanatlarının özelliklerini kullanarak yakalamakta muvaffak olmuştur. Bu bağlamda Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ında tespit ettiğimiz ünlem, edat ve bağlaçların şiirine ses ve anlam bağlamında nasıl bir etki ettiğini şu şekilde incelemek mümkündür:

3.1.1. Ünlemler

Ünlemler tek başına bir anlam ifade etmeyen lakin söz aralarında veya cümlede kullanıldığında anlam ifade eden sözcüklerdir. Genelde heyecan, umut, heves, acı, yakarış, kızgınlık, sesleniş gibi durumları yansıtmak için kullanılır.

Dilā görmez misin feyz-i Raḥīm'i
Döşetmişdür Şırāt-ı Müstaḳīm'i (Akkuş, 1991: b. 8)

Didi **ey** Ḥālīkī u Razzāk-ı 'ālem
'Ālīm ü Bāşıt u Tevvāb-ı 'ādem (Akkuş, 1991: b. 19)

Eyā can menzilünüñ şeh-levendi
Ki sensiñ ehl-i 'irfānuñ pesendi (Akkuş, 1991: b. 61)

Elā kendü özünde ğaflet iden
Ṭarīk-i Ḥaḳḳ'ı koyup ğayra giden (Akkuş, 1991: b. 62)

Günāhum çokdurur **yā** Rāb yerim nār
Umarum luṭfiñ ide nārı gül-zār (Akkuş, 1991: b.91)

İlāhī fazl ile iḥsān senüñdür
'İnāyet eyle kim fermān senüñdür (Akkuş, 1991: b. 226)

Ḳulak dut bu söze şıdk ile **ey** yār
Beyān idem ğazā-yı Şāh-ı tekrār (Akkuş, 1991: b. 298)

Ḥuşūşan minber-i ğarrā-i ra'nā
Zehī san'at olındı ḥüb-ı a'lā (Akkuş, 1991: b. 681)

Muḥaşşal yok kāzāya hiç ma'āni'
Ḳazāda bahşe **zinhār** ola tāmi' (Akkuş, 1991: b. 823)

Açıldı **pes** temel oldu müheyyā
Şafālar sürdiler a'lā vü ednā (Akkuş, 1991: b. 939)

Diñle bu pend ü nuşhı 'āḳıl **hey**
Ḳılma 'ömriñ hevāyile lā-şey (Akkuş, 1991: b. 1330)

Yukarıdaki beyitlerde geçen “dilā, ey, eyā, elā, yā, zehī, zinhār, pes, hey” gibi ünlemler his, duygu ve heyecanları ifade etmek için kullanılmıştır. Eyyûbî, eserde birden çok defa bu ünlemleri kullanmıştır. Eserde ise kullanılmış olan ünlemler o şiire farklı bir hava katmıştır. Okuyucu şairin nasıl bir hissiyatta olduğunu ünlemler vasıtasıyla anlayabilmekteyiz.

3.1.2. Edatlar

Edatlara, genel bir tanım yapılacak ise tek başına bir anlam ifade etmeyen ancak cümle içinde kullanıldığında anlam kazanan kelimelerdir. Yardımcı kelimeler de denilmektedir. Dilimizde kullandığımız başlıca edatlar şunlardır: ve, ile, dahi, ya... ya, hem.... hem, fakat, lâkin, ancak, yalnız, çünkü, eğer, madem...ilh. Eyyûbî de bunların büyük bir kısmını eserinde kullanmıştır.

Celāllühdür **egerçi** şuretā ol

Celāl-i Hakk’adur andan velî yol (Akkuş, 1991: b. 13)

Yaratdı kudreti dürr-i muşaffā

Cemāl’iñ arz idicek oldu **çün** mā (Akkuş, 1991: b. 25)

Ta’ayyün bağladı emr-i hüviyyet

Şehādet buldı **çün** kim vāhidiyyet (Akkuş, 1991: b. 47)

İdüp cām-ı şarab-ı ışık çün nüş

Açıl gül **gibi** şāhum olma hāmuş (Akkuş, 1991: b. 189)

Müşerref olavuz medhiyle anuñ

Çü yazdum vaşfinı āb-ı revānuñ (Akkuş, 1991: b. 1430)

Safā vü zevkile ol ‘āşıkāne

Getürdi nazm **ile** dinle beyāna (Akkuş, 1991: b. 1459)

Muḥābbet ḡoncası oldu şüküfte

Egerçi Gülşen-i dil nā-şüküfte (Akkuş, 1991: b. 964)

Eger kıssa eger uzunkeremdür

Dimesünler saña çalış kem erdür (Akkuş, 1991: b. 971)

Derūndan bağlamış mi‘mar niyet

Temel şalmağa itdi **çünki** himmet (Akkuş, 1991: b. 1000)

Şu **denlü** dökdiler senge **ger** anı

Kireç **ile** karışmış ḡorasanı (Akkuş, 1991: b. 1018)

Etekler **bile** çeldiler mükemmel

Ki her birisi bir şekl ider ḡāl (Akkuş, 1991: b. 1076)

Aḡā ḡazretler **içün** itdi himmet

Didi olmak gerek bu cümle elbet (Akkuş, 1991: b. 1262)

Gelip mimāraḡā **ile** hemān-dem

Ne lāzım **ise** tedbir itdi muḡkem (Akkuş, 1991: b. 985)

Nitekim ‘askerine yoḡ nihāyet

Daḡı ḡayratına ḡadd u ‘ināyet (Akkuş, 1991: b.733)

Binā mustaḡkem oldu **sanki** Şeddād

Kemer ṡāḡına yazmış ānı üstād (Akkuş, 1991: b. 1231)

Ḳad-i dilber **gibi** itdi ḡurāmān

Binā-i pür leṡāfet diñle ey cān (Akkuş, 1991: b. 1225)

Didi var **mı** daḡı bir ḡayr u in‘ām

Maḡalli varsa şarf eylen iḡdām (Akkuş, 1991: b. 1396)

Yukarıdaki beyitlerde geçen edatlar şiire benzetme, koşul, karşılaştırma, seslenme gibi anlamlar katmıştır. Şair, şiirinde sıkça bu edatlardan yararlanmıştır. Şair, cümle başı edatları, sıra bağlama edatları ve son çekim edatlarını kullanmıştır. Eyyûbî, eserinde Türkçe edatlar yanında Farsça ve Arapça edatlar da kullanmıştır.

3.1.3. Bağlaçlar

Bağlaçlar, iki unsuru bir birine bağlayan söz öbekleridir. İki kelime arasında bağ kurarak cümlenin anlam ifade etmesine yardımcı olur. Tek kullandıklarında hiçbir anlam ifade etmeyen kelimelerdir. Ancak iki unsuru birbirine bağlarken anlam ifade ederler.

Bir iş **kim** evveli nām-ı Hūdādur

Aña ebter dimek ‘ayn-ı hatādur (Akkuş, 1991: b. 15)

İlāhî ‘āciz **ü** bî-çāreyim ben

Kaṭı ser-geşte **vü** āvāreyim ben (Akkuş, 1991: b. 74)

Karadan gitdi kendi dinle **amma**

Denizden gitdi bir ḥayli donanma (Akkuş, 1991: b. 303)

Ayık basmam Şırāt-ı Müstākīme

Velî İlter beni fi’lüm Cahīm’e (Akkuş, 1991: b. 176)

Ki Yaḥyālî aña varmışdı o yakın

Dilerdi üstüne eyleye aḳın (Akkuş, 1991: b. 457)

Yüzünüz ağ olsun **ve** er olasız

İki ‘ālemde ber-ḥudār olasız (Akkuş, 1991: b. 1085)

İdüp Mi‘marağā’ya istimālet

Didi gör bu ḥuşuşı **da** tamām et (Akkuş, 1991: b. 1408)

Velî ḳaldı brada bir vazīfe

Be-gāyet farz idi bu ben za‘īfe (Akkuş, 1991: b. 1461)

Etekler bile çeldiler mükemmel

Ki her birisi bir şekl ider hâl (Akkuş, 1991: b. 1076)

Olup ğavvâş-ı ebhâr-ı ma‘âni

Çıkarduñ **çünkü** ebkâr-ı ma‘âni (Akkuş, 1991: b. 1440)

Yukarıdaki beyitlerde geçen veli, vü, kim, çünkü bağlaçları Farsça; ve, amma bağlaçları Arapça; ki, de bağlaçları ise Türkçedir. Eyyûbî, bu bağlaçlardan eserinde çok fazla kullanmıştır. Şair, şiirde farklı bağlaçlar kullanarak eserine farklı bir ahenk ve hava katmıştır.

3.2.Edebî Sanatlar

Türk şiirine baktığımızda âhenk unsurlarının her devirde kullanıldığını görmekteyiz. Ahenk unsurlarından olan edebi sanatların ise divan şiirinde çok mühim bir yeri bulunmaktadır. Şairler, söz sanatlarının bu ehemmiyetinden dolayı kaleme aldığı eserlerinde edebi sanatları çokça istimal etmiştir. Bu bağlamda divan şiirinde ahengi sağlamak için söz tekrarları, vezin, ölçü, kafiye, asonans ve aliterasyon gibi ritmi sağlayan unsurlar yanında edebi sanatların da büyük bir rolü vardır. Ayrıca divan şairleri ölçü, kafiye, vezin, söz tekrarları ve söz sanatlarıyla hüner ve kabiliyetlerini göstermekle birlikte şiirde akıcılığı da sağlamıştır (Dilçin, 2009: 405).

Edebî sanatlar bir şiirin anlaşılmasında ve yorumlanmasında okuyucuya rehberlik yapmaktadır. Divan şiirinde söz sanatları mecaza, söze ve anlama dayalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair Eyyûbî eserinde teşbih, tenasüp, tezat, mübalağa, cinas vd. gibi söz sanatlarını çokça kullanmıştır. Eserde yoğun olarak kullanılan başlıca edebi sanatlar şunlardır:

3.2.1. Teşbih (Benzetme)

Teşbih, söyleneni daha etkili kılmak için, iki şey arasında gerçek veya mecazi ilgi bulunan, zayıf olanı daha üstün olana benzetmektir. Teşbih sanatı divan şiirinde şairlerin en çok kullandığı edebi sanatlardandır. Eyyûbî de eserinde insandan doğaya, doğadan insana aktarmalarla benzetme sanatından yararlanmışır. Eyyûbî, kendine özgü benzetmelerin yanında divan şiirinde çok kullanılmış olan benzetmelere de yer vermiştir:

Şadef gibi mübârek alb n ey Ő h

Cev hir cem‘idüptür b reka’llah (Akkuş, 1991: b. 610)

Yüzi **bedr-i m n ri** sözü mevz n

amu tab‘ ehl olmiŐ a na meft n (Akkuş, 1991: b. 633)

Ker met Őaibi ol n r-ı Yezd n

Aup **dery  gibi** ceyŐ-i fir van (Akkuş, 1991: b. 402)

Meferrih Ő hnı **g y ** Őan-ı Cennet

İi v  aŐı meml  ‘ayn-ı ramet (Akkuş, 1991: b. 746)

Döner doll blar **hem-  nuh efl k**

İder fery d u efanlar arab-n k (Akkuş, 1991: b. 1025)

Olular gibi m Őke ebr  bı

Döküp girü temel buldı ar bı (Akkuş, 1991: b. 1041)

Birin n ızdır bı yok cef dan

Der nlar  b-veş Ő fı Őaf da (Akkuş, 1991: b. 1038)

Kemerler ** n hil l-ebr ** zuh rı

İdince alb-i Şeh buldı s r rı (Akkuş, 1991: b. 1124)

Du‘  birle salıvirdiler  bı

Nie  b-ı rev n **kevŐer Őar bı** (Akkuş, 1991: b. 1278)

3.2.2. Tenasüp

Tenasüp, uygunluk, uyma, tutma gibi kelime anlamlarına gelmektedir. Bir konu üzerinde, en az iki sözcük arasında türlü ilgiler ve bağlantılar olan, deyim ve terimi beyit veya bir dizede rastgele sıralama amacı gütmeyecek şekilde söze güzellik vermek maksadı kullanma sanatıdır. Lakin bu sözcüklerin mabeyninde tezatlık bulunmamalıdır. Eyyübî, farklı şekillerde tenasüp sanatı yapmıştır:

Ƙapuñda kim Ƙuluñ **Dārā** vü **Rüstem**

Eşigün bendesi **Keyhusrev** ü **Cem** (Akkuş, 1991: b. 801)

Cihān bāğın nazmuñ sebze-zārı

Niçe hayrān idüptür gör **hezārı** (Akkuş, 1991: b. 613)

Dağı nice **ribāṭ** u **cisr** ü **çeşme**

Ƙabül olursa andan zerre şeme (Akkuş, 1991: b. 728)

Eger İskender ü Dārā vü Rüstem

Dağı **Afrasiyāb** ü **Cem** dem-ā-dem (Akkuş, 1991: b. 547)

İlāhî añı sen sakla belādan

Cefā vü **şiddet** ü **mekr** ü **Ƙazādan** (Akkuş, 1991: b. 768)

Anuñ ihsānı ile buldı **'izzet**

Anuñdur **'izz** ü **şevket** feth u **nuşret** (Akkuş, 1991: b. 796)

Dutarsan cān kulağın ey birāder

İdem mengüş güşe **dürr** ü **cevher** (Akkuş, 1991: b. 740)

Muḥaşşal **ebr** u **berk bād** u **bārān**

Ƙurāndan niçesini itdi vırān (Akkuş, 1991: b. 826)

Yayalar begi ile Yayabaşı

Müsellemler ile cümle **subaşı** (Akkuş, 1991: b. 988)

Olurdu **şimşek** ü yağardı **yagmur**

Bulamazdı delik sığına bir mūr (Akkuş, 1991: b. 1047)

Kimi taş u imi **toprak** çekerler

Kimisi çalışıp **suym** dökerler (Akkuş, 1991: b. 994)

Çün ol dem ben anuñ kırbında hāşıl

Niçe **hafta** niçe **āy** ü niçe **yıl** (Akkuş, 1991: b. 1488)

3.2.3. Mübalağa (Abartma)

Herhangi bir şeyi ifade ederken, sözün etkisini arttırmak için o şeyi olduğundan fazla veya eksik anlatma, olayın ya da varlığın görüldüğünden büyük veya küçük gösterilmesidir. Bir şeyde ifrat veya tefrit etme. Anlatılan şey soğuk kaçmamalı, nükteli ve latif olmalıdır. Eski Türk edebiyatı şairleri en çok medhiye, fahriye ve hicviye bölümlerinde kullanmıştır.

Tulū itse cemāl-i ‘āfitābı

Cihān halkınuñ artar rū-yı tābı (Akkuş, 1991: b. 580)

Anuñ cāmından içmiş gibi Cāmı

Anıñçün Şir‘-i mestāna müdāmı (Akkuş, 1991: b. 605)

Huşūşan Āl-i ‘Osmān içre ey cān

Nazirüñ görmemişdür cümle insān (Akkuş, 1991: b. 630)

Bütün dünyā degil yanunda zerre

Sehāvet bahırıdur cūdında kıatre (Akkuş, 1991: b. 653)

Geçer hükmi anuñ ka‘rı zemıne

Ki sözi deger dürr-i semıne (Akkuş, 1991: b. 980)

3.2.4. Nida

Kelime manası seslenme, ıgırma, bağıрма demektir. Şairin duygu ve heyecanını yansıtmak için ey, elâ, hey gibi ünlemleri kullanmasıdır.

‘Adâletdür hısâl-ı a‘zam **ey** yâr

‘Adâletle olur şehirlerde envâr (Akkuş, 1991: b. 584)

Elâ ey kıssa-perdâz-ı ma‘ârif

Olan ser-cümle nazm u nesre vâkıf (Akkuş, 1991: b. 591)

Ėazel tarzında tarz-ı Mîr Süleyman

Viren kalbe şafâlar **hey** müselmân (Akkuş, 1991: b. 598)

Feşâhat içre görse **ey** suhen-dân

Saân teslim iderdi rûhı Şahbân (Akkuş, 1991: b. 623)

Eyâ Sultân-ı İslâm’uñ ‘ibâdı

Ki sizden görmedüm hergiz Ėubârı (Akkuş, 1991: b. 1083)

Diñle bu pend ü nuşhı ‘âkıll **hey**

Ėılma ‘ömriñ hevâyile lâ-şey (Akkuş, 1991: b. 1330)

3.2.5. Tekrir

Sözün tesirini kuvvetlendirmek veya anlama güç vermek için bir sözcük ya da söz öbeklerini bile bile tekrar etme sanatıdır. Tekrarda anlamı etkilemezse, sadece sözcüğün tekrarında ibaret kalır ve yazı noksanıyeti sayılır. Ayrıca tekrar sanatı, soru anlamı taşıyan sözcükle yapılsa istifham, ünlemlerle yapılsa nida sanatı olur. Menâkıb-ı Sultan Süleyman’da söz tekrarları bazen aynı dizede veya ikinci dizede aynı şekilde tekrar etmektedir.

Senüñdür nazm u hem inşā senüñdür
Senüñdür nesr-i bî-hemtā **senüñdür** (Akkuş, 1991: b. 628)

Maḳām-ı ‘arşā mazhār **oldı minber**
Maḳall-i nūr-ı ezher **oldı minber** (Akkuş, 1991: b. 755)

Cihānda var mıdır hiç böyle **cāmi**
Müzeyyen hem muraşsa cümle **cāmi** (Akkuş, 1991: b. 759)

Ḳazā irişecek ḳudret mi ḳalur
Ḳazā elbet merātibini bulur (Akkuş, 1991: b. 814)

3.2.6. Tezat

Meferrih şāhnı gūyā şāhn-ı Cennet
İçi vü **taş**ı memlū ‘ayn-ı rahmet (Akkuş, 1991: b. 746)

Dil-i **bjmār**ımın oldur şafası
Söz olur **haste** dillerüñ **şifāsı** (Akkuş, 1991: b. 786)

Dil ü cāndan göñül bağla bu işe
Saña luḳfım **gice gündüz** irişe (Akkuş, 1991: b. 974)

Ḥavādîş olmasa her **subḥ** peydā
Olırmıydı mişlü’l-**leyl** ḥublā (Akkuş, 1991: b. 838)

Bu kısım ile ilgili bilgi ve örnekler “Zıtlılar” başlığı altında verilmiştir.

3.2.7. İstifham

Soru sorma sanatı olarak geçen istifhamda amaç sorunun cevabını almak değildir. Gaye okuyucuda dikkati çekmek, ikna ve heyecan uyandırmak ve şairin, duygu ve heyecanını belirtmektir. Ayrıca sözü daha tesirli ve kavi bir şekilde ifade etmek için de istifham sanatı istimal edilmiştir. İstifhamda muhatap sadece insan değildir farklı şeyler de olabilir.

Tecessüs eyleyip o şāh-ı devrān
Didi var **mı** daḥı bir ḥayr u iḥsān (Akkuş, 1991: b. 799)

Niçe bezm ü **niçe** soḥbet **niçe** cem‘
Haber ver bize **kimdür** meclise şem‘ (Akkuş, 1991: b. 640)

Ne yirden baḥş idüptür ehl-i ‘irfān
Ne naḳş oldı taşnif itdi yāran (Akkuş, 1991: b. 642)

Ṭuyıb bunları Yaḥyālı hemān-dem
Neler eylediler görmeyeler ḡam (Akkuş, 1991: b. 461)

Süheyl esb işüdüldüğü yirde
Kimün var zühresi ṭura **nirde** (Akkuş, 1991: b. 276)

3.2.8. İktibas

İktibas, şairin manaya kuvvet vermek için ayet, hadis veya başka makbul eserlerdeki sözlerin tamamen veya bir kısmını alıp onu şiirinde kullanmasıdır.

Anuñ erkāñı gūyā rükn-i a‘zam
Aḳan “**Māi ma‘jn**”i āb-ı zemzem (Akkuş, 1991: b. 748)

Yukarıdaki beyitte şair, Kur’an-ı Kerim, Mülk Suresi 30. ayetten iktibas.

Buyurdu faħr-ı ‘ālem ey birāder
Sözünü dut yūri cāna berāber

Bir içi su viren ola müşeffā
Bu söz dūrri cevāhirlle mülemmā (Akkuş, 1991: b. 1322-1323)

Yukarıdaki beyitte “Birine bir içim su veren, şefaate layıktır” Hadis-i Şeriften iktibas vardır.

Bir içim su yirini dutmaz mey
Ve mine’l-māi külle şeyin hayy (Akkuş, 1991: b. 1335)

Bu beyitte, Kur’an-ı Kerim, Enbiyâ Suresi 30. ayetten iktibasır. Ayetin meali “Çünkü her şey suyla diri kılınmıştır” ayetin meali.

Dilāgüm hazretünden budur ey şāh
Bi-ħakķ-ı āyet-i “**Naşrun mina’llah**” (Akkuş, 1991: b. 1107)

Beyitte, Kur’an-ı Kerim, Saff Suresi 13. ayetten iktibas vardır. Şair “Yardım Allah’tandır” mealindeki ayeti vesile kılarak padişaha hayır dualarda bulunmuştur.

3.2.9. Telmih (Gönderme)

Telmih, söz arasında, umumun bildiği mazideki bir olaya, meşhur birine işaret etme, bir inanca veya intişar etmiş olan bir atasözüne işaret etme ve ona gönderme yapmaktır. Telmih edilen şey uzun uzadıya verilmez, olay ya da kahraman kısa olarak verilir.

Anuñ bir bendesidür **Mir Hüsrev**
Ki olmuşdur anuñ tarzına peyrev (Akkuş, 1991: b. 600)

Yukarıdaki beyitte geçen Emir Hüsrev, İran şahlarının en meşhur olanıdır. İran şahlarından birkaçı aynı isimle anılmış olup yukarıdaki beyitte geçen ise en tanınmıştır. Şair, beyitte Mir Hüsrev'in Kanunî'nin kölesi olduğunu ve onun yolundan gittiğini söylemiştir.

Görenler cevher-i nazmuñı hayrân

İşitse reşk iderdi saña **Hassân** (Akkuş, 1991: b. 619)

Yukarıdaki beyitte geçen Hassan, Peygamberimiz zamanında yaşamış parlak ve önde gelen en meşhur sahabe şairlerdendir. Eyyûbî, beyitte kıyaslama yaparak eğer şair Hassan, Kanunî'nin şiirlerini görseydi onu kıskanırdı demektedir.

Tokınsa sem'ına nazmuñ kelâmı

Saña taħsinler iderdi **Nizâmî** (Akkuş, 1991: b. 620)

Eyyûbî, beyitte dünyaca ünlü İran şairi Nizâmî-i Gencevî'ye göndermede bulunmuştur. Nizâmî-i Gencevî'nin eserlerine birçok şair nazireler yazmış ve onun eserlerinden yararlanmışlardır. Türk edebiyatında birçok şairi de etkisinde bırakmıştır. Eyyûbî ise Kanunî'nin sadece bir şiiri Nizâmî-i Gencevî'nin kulağına gitseydi onu çok kıskanacağını söylemiştir.

Feşâhat içre görse ey suhen-dân

Sañâ teslim iderdi rûhı **Şahbân** (Akkuş, 1991: b. 623)

Şair, yukarıdaki beyitte Peygamberimiz zamanında yaşamış hitabet, fesahat ve belagatte meşhur Sahbân el-Vâilî'ye gönderme yapmaktadır. Kanunî'nin yazmış olduğu güzel ve belâğ sözlerinin daha üstün olduğunu söylemiştir.

Hep ehl-i nazmı bir bir buldı başdı

Nice **Husrev** anuñ Selmân'a kâşdı (Akkuş, 1991: b. 626)

Yukarıdaki beyitte şair, hem Şair Hüsrev'e hem de büyük sahabelerden olan Selmân-ı Farisî'ye gönderme yapmıştır.

Cihânda cüd u ihsân ile mevşûf

Sehâ'da **Hâtem-i Tayy** gibi ma'rûf (Akkuş, 1991: b. 659)

Göricek dest-i cüdın Hâtem-i Tayy

Sehâ defterlerini eyledi tayy (Akkuş, 1991: b. 655)

Yukarıdaki beyitte geçen Hatem-i Taî, Arab kabile reislerinin büyüklerinden ve şairlerinden olup, cömertliği ile meşhurdur. Adı, cömertlik ve keremde darb-ı mesel halini almıştır. Şair, ilk beyitte Kanunî'nin cömertlik ve iyiliklerini belirtmek için onu Hâtem-i Taî'ye benzetmiştir. İkinci beyitte ise Hatem-i Taî'nin eğer Kanunî'nin cömertliğini duysaydı kendisinden söz etmeyeceğini söylemiştir.

3.2.10. Cinas

Cinas; söyleniş ve yazılışları aynı olan fakat anlamları farklı olan yahut benzeri olan kelimeleri aynı mısra veya beyitte kullanma sanatıdır. Cinasın, harflerin cinsi, sayısı, heyeti (harekeleri) ve sıralanışına göre çeşitleri mevcuttur. Cinas, divan şiirinde çokça kullanılmıştır. Şairler, cinası şiirlerinde ahenk unsuru olarak kullanmıştır. Eyyûbî ise eserinde cinas sanatından yararlanmıştır:

Yarılr başları hiç anma desti

Ki anda gördiler dest ü be-desti (Akkuş, 1991: b. 212)

Yukarıdaki beytin birinci dizesinde “*desti*” kelimesi gövdesi geniş, boğazı dar, kulplu topraktan yapılp içine su konulan eşya anlamında kullanılmıştır. İkinci dizedeki “*desti*” kelimesi ise insan organı olan “*el*” anlamındadır.

Haberde çâr-yâruñ dūstānı

Nice itdi kulağ dut dōstānı (Akkuş, 1991: b. 388)

Şair, yukarıdaki beytin birinci dizesinde “*dūstān*” kelimesi ve ikinci dizesinde ise “*dōstān*” kelimeleriyle cinas yapmıştır. Dūstān: dost kelimesinin çoğul hali olup dostlar, arkadaşlar anlamında kullanmıştır. Dōstān kelimesi ise destanlar anlamında söylenmiştir.

Dimişdür Hızret-i Fahr-i dü-‘âlem

Muhammed Muaştafa va’llâhi a’lem (Akkuş, 1991: b. 566)

Yukarıdaki beytin birinci dizesindeki “âlem” kâinat, evren, yeryüzü, dünya anlamlarında kullanılan âlem olup, ikinci dizedeki “a’lem” kelimesi ise bilmek anlamındadır.

Niçe yıllar yaluñuz bunca taşlar

Cihân irgâdınıñ başına taşlar (Akkuş, 1991: b. 884)

Eyyûbî, yukarıdaki beyitte cinas sanatını “taşlar” kelimesiyle yapmıştır. Beytin ilk dizesinde “taşlar” kelimesini gerçek anlamında kullanmış olup, değişik renkte ve değişik bileşimlerden oluşan çok sert yapıdaki cisim anlamındadır. Beytin ikinci dizesinde mecazi anlamda kullanılmış olup, “taşlamak” başını ağrıtır veya sıkıntı yapar anlamındadır.

Eger kışşa eger uzun kemerdür

Dimesünler saña çalış kem erdür (Akkuş, 1991: b. 971)

Yukarıdaki beytin ilk mısrasındaki “kemer” kelimesi su yolu, geçit, köprü gibi inşaat yapılarında üstten kavisli olarak yapılan unsur. İkinci dize ise “kem er” kelimesi “tembel, kötü kişi” anlamındadır.

Bana sehl eyle bu kâr-ı ğaribi

Yerindirme kerem kıl ben ğaribi (Akkuş, 1991: b. 1099)

İlk mısrada “garib” kelimesi “zor” anlamında, ikinci mısrada ise “aciz, zavallı, fakir” anlamındadır.

Didiler yok günâhımız bu işde

Bize zulmü hemân bu eyler işde (Akkuş, 1991: b. 1112)

İlk mısrada “iş, güç” manasında, ikinci mısrada ise bir kimse veya durumu işaret etmek anlamında kullanmıştır.

Hasan’dur nâmi vü fi’li **hasendür**

Añı medh eyler isem ben **hasendür** (Akkuş, 1991: b. 1120)

Yukarıdaki beytin ilk mısrasında “hasen” kelimesi “güzel” anlamında, ikinci mısradaki ise “yerinde” anlamında kullanılmıştır.

3.3. Sözcükler

3.3.1. Zıtlıklar

Divan şiirinde sıklıkla kullanılan edebî sanatlardan olan tezat sanatı aralarında mana cihetiyle zıtlık bulunan kelimelerden meydana gelmektedir. Eyyûbî, bu edebî sanatı eserinde sık kullanmıştır. Zıtlık sanatını şiirde kullanması şairin halet-i ruhiyesi hakkında da bilgi vermektedir. Eyyûbî, Menâkıb-ı Sultan Süleyman’da eylem ve sıfat türündeki kelimelerden ziyade isim ve isim soylu kelimeleri kullanmıştır:

Adalet- Zulüm

Bisât-ı **ādli** bast idüp cihāna

Cefā vü **zulmü** atmışdur yabana (Akkuş, 1991: b. 555)

Şair Eyyûbî, yukarıdaki beyitte Kanunî Sultan Süleyman’ı kastederek cihana, adalet kilimini serip, işkence ve zulmü dışarı attığını ifade etmiştir.

Cefa-Vefa

Birinüñ ızdırābı yok **cefādan**

Derūnlar ābveş şāfi **şafāda** (Akkuş, 1991: b. 1038)

Yukarıdaki beyitte şair, Cefa ve sefa kelimeleriyle tezat sanatı yapmış ve su kemeri yapım işi bağlamında işin zorluğundan hiç kimsenin şikâyetçi olmadığını ve su kemeri inşasında çalışanları kastederek kalplerinin su gibi temiz olduğunu belirtmiştir.

Gece-Gündüz

Gice tā **şubh** olunca yağdı bārān

O durmadı ne bir sâ‘at ne bir an (Akkuş, 1991: b. 1050)

Yukarıdaki beyitte şair, “gece-gündüz” tezatlığını “gice-subh” kelimeleriyle ifade etmiştir. Şiirde su kemeri yapım aşamasında yağmurun gecedan sabaha kadar yağdığını bir an bile durmadığını belirtmiştir.

Yaz-Kış

Şitā mevsimi geçse **yaz** olurdu

Giderek suy anuñ az olurdu (Akkuş, 1991: b. 209)

Şair, yukarıdaki beyitte ise “şita-yaz” kelimeleriyle tezat sanatı yapmıştır. Şair, beyitte İstanbul’un suyunun kış mevsiminin geçip yazın gelmesiyle azaldığını ifade etmiştir.

Yer-Gök

Ki yazdum bunda ben nām-ı ilahî

Yer ü gök haķınıñ oldur penāhı (Akkuş, 1991: b. 23)

Yukarıdaki beyitlerde şair tezat sanatını “yer-gök” kelimelerini kullanarak yapmıştır. Şair, beyitte Allah isminin yazma sebebi olarak, O (Allah) yer ve gökteki mahlûkatın sığmağı olduğu içindir. “Yer-gök” ifadelerini mekân bağlamında kullanılmıştır.

Kara-Deniz

Ĥazret-i Sultān Süleymān bin Selīm

K’oldurur zıll-ı Ĥudā hem pādīşāh-ı **baħr** u **berr** (Akkuş, 1991: b. 1372)

Yukarıdaki beyitte “berr ve baħr” kelimeleri kullanılarak Kanunî Sultan Süleyman’ın denizlerin ve karaların padişahı, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi olduğunu ifade etmiştir. Şair, bu zıtlıktan yararlanarak Kanunî Sultan Süleyman’ın büyüklüğünü belirtmiştir.

Zor-Kolay

Didiler vardurur bir **müşkil** ey cān

Şehūñ emri olursa olur **āsān** (Akkuş, 1991: b. 1398)

Şair, tezat sanatını “müşkil-asan” kelimelerini kullanarak yapmıştır. Beyitte “ey can” demesiyle Kanunî Sultan Süleyman’a hitap ederek yapılan su kemerinden sonra bir

zorluk veya sıkıntılarının olduğunu bu durumda onun bir emriyle kolaylaşacağını söylemiştir.

Zengin-Fakir

Ola ma‘mur halk ide du‘alar

Ƙamū **bāy** u **gedā** edip ŗenālar (Akkuŗ, 1991: b. 1405)

Yukarıdaki beyitte tezat sanatı “*bay ve geda*” kelimeleriyle yapılmıştır. Köprü tamir edilirse, halkın dua edeceğini, zengin ve fakir herkesin mesrur olacağını ifade etmiştir.

Beyaz-Siyah

Beyāzıdur **beyāzı** asmānuñ

Sevādı gülsitānidur cihānuñ (Akkuŗ, 1991: b. 1450)

ŗair, yukarıdaki beyitte yazmış olduğu eserinin iyi taraflarını gökyüzünün beyazına ve sevad (kötü) taraflarını ise dünyadaki gül bahçelerine benzeterek “*sevad ve beyaz*” sözcükleriyle betimlemiştir.

Kalleŗ-Merd

ŗeh-i Tahmasb’ı ol **kallāŗ**-ı ‘ālem

İderken da‘vā-yı **merdj** dem-ā-dem (Akkuŗ, 1991: b. 396)

ŗair, yukarıdaki beyitte Kanunî Sultan Süleyman’ı yüceltmek anlamında ŗah Tahmasb’ın mertlik iddiasında bulunduğunu ama onun (ŗah Tahmasb) dünyanın hilekârı olduğunu ifade etmiştir. “*Kalleŗ-merd*” tezatı bu durum neticesinde ortaya çıkmıştır.

İç-Dıŗ

Harāmi baŗı ol vesvās-i ħannās

İçi vü **taŗı** küfrile tolı pas (Akkuŗ, 1991: b. 398)

Yukarıdaki beyitte ŗair, birinci dizede onun (ŗah Tahmasb) yol kesicilerin baŗı ve ortalığı karıŗtıran bir ŗeytan olduğunu ve ikinci dizede ise yine ŗah Tahmasb’ı kastederek içinin ve dışının küfür pasıyla dolu olduğunu ifade etmiştir. “*İç-taŗ*” kelimeleriyle tezat sanatı yaparak ŗiire kuvvet vermiştir.

Genç-İhtiyar

Yıkup başdan başa yaqdılar anı

Esir oldu anuñ **pir** ü **civānı** (Akkuş, 1991: b. 423)

Yukarıdaki beyitte, Kanunî Sultan Süleyman'ın ordusunun baştanbaşa orayı (Körfez) yakıp yıktıklarını ve genç-ihtiyar herkesi esir aldıklarını ifade etmiştir. Zıtlık ise pir ve civan sözcükleriyle yapılmıştır.

Doğu-Batı

Kılıcınuñ zebūnı **ğarb** ile **şark**

Celāli lerzesidür ra'd ile berķ (Akkuş, 1991: b. 428)

Yukarıdaki beyitte şair, Kanunî Sultan Süleyman'ı kastederek doğu ve batı kılıcının karşısında aciz olduğunu, şimşek ile yıldırımın ise Onun (Kanunî Sultan Süleyman) büyüklüğünün titremesinden dolayı gerçekleştiğini söylemiştir. Tezat sanatı “*ğarb-şark*” kelimeleriyle yapılmıştır.

Müslüman-Kâfir

Deminde yokdurur hiç kibr ü kine

Meger **müslimle kâfir** birbirine (Akkuş, 1991: b. 562)

Yukarıdaki beyitte şair, Kanunî Sultan Süleyman'ın devrinde Müslüman veya kâfir de olsa hiç kimsede böbürlenmek ve düşmanlık olmadığını ifade etmiştir. Bu şekilde şair, “*müslüman-kâfir*” tezadıyla Kanunî Sultan Süleyman'ı methetmiştir.

Keder- Sevinç

Kılıcı gibi tab'ı tiz ü keskin

Cemālūñ görse **şadan** ola **gam-gin** (Akkuş, 1991: b. 632)

Onun (Kanunî Sultan Süleyman) kılıcı gibi mührü de hareketli ve keskin. Kederli olan biri Kanunî Sultan Süleyman'ın cemalini müşahede etse, sevince gark olur. Şair, beyitte “*şadan-gamgîn*” kelimeleriyle Sultan Süleyman'ın cemalini yüceltmiştir.

Sağ-Sol

İderken fikri bu emrūñ huşūlin

Tetebbū‘ eyleriken sāğ u solın (Akkuş, 1991: b. 873)

Yukarıdaki beyitte padişah su kemeri yapımı için kara kara düşünmektedir. Şair, anlatmak isteğini daha etkili ifade etmek için sağ-sol tezadından yararlanmışır.

Büyük-Küçük

Açıldı pes temel oldu müheyyā

Şafālar sürdiler a‘lā vü ednā (Akkuş, 1991: b. 939)

Yukarıdaki beyitte şair, ala-edna zıtlıklarını kullanmışır. Nihayet su kemerinin temeli açılıp hazır vaziyete getirilince büyük-küçük (devlet erkânından ahaliye kadar olanlar) herkes mesrur olduğunu anlatmışır.

İman-Küfür

Size sundı Hudā imān şerābın

Kırarsuz şevkile küfrün kilābın (Akkuş, 1991: b. 1070)

Şair, yukarıdaki beyitte “*iman-küfür*” sözcükleriyle tezat sanatı yapmışır. Beyitte ise Yeniçerileri yüceltmek ve övmek için Allah tarafından iman şarabını verildiğini ve düşmanlarını küçük ve hakir göstermek için de köpeğe benzetmişır.

Büyük-Küçük

Du‘ā vü istimāletle şamūsı

Subaşısı keçisi vü ulūsı (Akkuş, 1991: b. 1077)

Yukarıdaki beyitte şair, Subaşıların büyüğü ve küçüğünden herkesin su kemeri inşası için dua ettiğini ifade etmişır. Tezat sanatını “*keçi-ulu*” sözcüklerini kullanarak yapmışır.

3.3.2. İkilemeler

Genel manada ikilemeler, nesirde veya nazımda anlamı güçlendirmek veya çekicilik kazandırmak, pekiştirmek, bir düşünceyi vurgulamak, anlatımı daha etkili kılmak

için kullanılan sözcüklerdir. İkilemeler, zıtlık, yakınlık, benzerlik ilişkisiyle oluşur. Eski zamanlardan beri Türk dilinde kullanılan ikilemeler divan şiirinde de ahengi sağlamak için kullanılmıştır. İkileme türlerinin tamamına divan şiirinde rastlamak mümkündür. Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ında Türkçe, Arapça ve Farsça ikilemelere yer verilmiştir. Şair, genelde bir mısradaki ikileme kullanmıştır:

Bol-bol

Anuñ tahtı idi şehr-i İstanbul

İderdi luğ u ihsân anda **bol bol** (Akkuş, 1991: b. 207)

Yukarıdaki beyitte şair, ifade etmek istediği düşünceyi benzer olan sözcüklerin tekrarıyla kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Şair, yapılan bağış ve iyiliğin derecesini kullandığı “*bol bol*” ikilemesiyle belirtmiştir.

Gâhi gâhi

Görürlerken temel emrini ey cân

İnerdi **gâhi gâhi** ebr-i bārân (Akkuş, 1991: b. 1011)

Şair, yukarıdaki beyitte “*gâhi gâhi*” Farsça ikilemesini “*zaman zaman*” manasında kullanmıştır. Şair, su kemerinin temel yapım işi devam ederken yağmurun da zaman zaman yağdığını ifade etmiştir.

Yer yer

Lağımcılar idüp dollâb-ı zâhir

Tulumbalar kuruldı **yer yer** âhir (Akkuş, 1991: b. 1014)

Olup emre muti‘ ol bād-ı sarsar

Sürüp bārânı şiddet ile **yer yer** (Akkuş, 1991: b. 825)

Pâre pâre

Olup dil-teşne âb-ı cüy-bâra

Zemîn itmişdi bağı **pâre pâre** (Akkuş, 1991: b. 214)

Atıp her sengin anuñ bir diyâra

İdüp her kûşesini **pâre pâre** (Akkuş, 1991: b. 829)

Yukarıdaki beyitte şair kendisini kastederek gönlünün ırmak suyuna susamış olduğunu -eserin asıl konusu olan İstanbul'a su getirme işleri bağlamında- yeryüzünün de susuzluktan bağrını parça parça ettiğini ifade etmiştir. Beyitte anlatmak istediğini daha anlaşılır kılmak için “*pāre pāre*” ikilemesiyle belirtmiştir. İkinci beyitte ise selin su kemerinin her köşesini paramparça ettiğini belirtip “*pāre pāre*” ikilemesiyle anlamı kuvvetlendirmiştir. İkinci beyitte “*pāre pāre*” ikilemesi “*paramparça*” anlamında kullanılmıştır.

Bir bir

Ki ya'ni eyleyem suyn beyānın

Nice geldüğünün **bir bir** 'ayānın (Akkuş, 1991: b. 225)

İdüp Buğdan seferinden rivāyet

Niçe varduğunu **bir bir** hikāyet (Akkuş, 1991: b. 435)

Hep ehl-i nazmı **bir bir** buldı başdı

Nice Hüsrev anuñ Selmān'a kâşdı (Akkuş, 1991: b. 626)

Gel imdi güş-ı cānı eyle hāzır

Diyem hayrāt-ı şāhı saña **bir bir** (Akkuş, 1991: b. 668)

Yukarıdaki beyitlerde geçen “*bir bir*” ikilemeleri birer birer, teker teker anlamlarında kullanılmıştır. Şair, eserin birçok yerinde “*bir bir*” ikilemesine yer vermiştir. Şair, konuya dikkati çekmek ve akıcılığı sağlamak için eserde “*bir bir*” ikilemesini kullanmıştır.

Dem-ā-dem

Elā ey bülbül-i gūyā **dem-ā-dem**

Nevāñile tolubdur cümle 'ālem (Akkuş, 1991: b. 664)

Ber-a-ber

Ezelden köhne pîr olmışdı minber

Velî şimdi olup ‘arşa **ber-a-ber** (Akkuş, 1991: b. 682)

Bölük bölük

Budun’a dinle kâfir niçe üşdi

Bölük bölük Tunā’yı geldi geçdi (Akkuş, 1991: b. 454)

Rîze rîze

Uzadup söz siler kâfire nîze

Ûılır alkānı arbn **rîze rîze** (Akkuş, 1991: b. 464)

Döge döge

Döge döge āhîr aldılar ānı

Başî devletlüsü urtardı cānı (Akkuş, 1991: b. 290)

Aña gönderdi bir kemter ulını

Döge döge vurūben aldı anı (Akkuş, 1991: b. 321)

Donanma hōd deñizden kimi buldı

Döge döge anı hep cümle aldı (Akkuş, 1991: b. 424)

Dem-ā-dem

Eger İskender ü Dārā vü Rüstem

Dağı Afrasiyāb ü Cem **dem-ā-dem** (Akkuş, 1991: b. 547)

Elā ey bülbül-i gūyā **dem-ā-dem**

Nevāñile tolubdur cümle ‘ālem (Akkuş, 1991: b. 664)

Dem-ā-dem ‘avniñi aña arın it

Rasülñ sırrını aña mu‘ın it (Akkuş, 1991: b. 450)

Kat-ber-kat

Etıbbā için itdi niçe hucūrāt

Müretteb hem müzeyyen **kat-ber-kat** (Akkuş, 1991: b. 789)

Kaatre kaatre

Yavuz germ oldı gördiler seḫāyı

Dökerdi **kaatre kaatre** durmaz ābı (Akkuş, 1991: b. 1021)

3.3.3. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, bir yardımcı fiille bir isim veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. Türk edebiyatında farklı şekillerde kullanımları bulunmaktadır. En çok kullanılan birleşik fiiller et-, eyle-, ol-, bulun- ve yap- biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Eyyûbî, eserinde bu yardımcı fiillerin yanında farklı yardımcı fiilleri de kullanmıştır:

Olmak

Eger yād olmasa her işde Allah

Ol iş ebterdürür var va'llāh bi'llah (Akkuş, 1991: b. 14)

Ḳudūmuñla müşerref oldı ervāḫ

Şafālar sürdüler hep cümle eşbāḫ (Akkuş, 1991: b. 144)

Ḳatı ḳaḫt olur idi suya ḫaḳḳā

Alınmazdı beş on akçaya saḳḳā (Akkuş, 1991: b. 210)

'Adāletle memālik zabt olur bil

Şeh-i kişver-güşāya rabḫ olur bil (Akkuş, 1991: b. 586)

Eger aḳmasaydı şehriñ ābı

Olurdı gözyaşı ḫalkuñ şarābı (Akkuş, 1991: b. 1314)

Etmek

Ki var ni'metleriñ bi-ḫadd ü pāyān

Sayılmaz kim aña ḫamd ide insān (Akkuş, 1991: b. 20)

Sudur ma'mūr iden cümle cihānı

Susuz yerden n'iderler hanumānı (Akkuş, 1991: b. 222)

İde āyin-i İslām'a riāyet

İde ashāb-ı takvāya himāyet (Akkuş, 1991: b. 246)

Fazayıl cem iderler şimdi ey yār

Olırlar cān ile 'ilme harīdār (Akkuş, 1991: b. 773)

Gelip nuṭqa zarifāne bil ey yār

Beyān itdi bize keşfi edip esrār (Akkuş, 1991: b. 1381)

Vermek

Tecellī düre virdi şevḫ u şadı

Anuñ üstünde deryālar yasadı (Akkuş, 1991: b. 26)

Şafā virdi bu çerḫ-ı lāciverdi

Ġamun āsārını dilden giderdi (Akkuş, 1991: b. 186)

Yazan dil levḫāsında diñle ey cān

Suḫen meydānı içre virdi cevlān (Akkuş, 1991: b. 312)

İcāzet virdi 'askere çü kendi

Ḥarāb eylediler hep cümle kendi (Akkuş, 1991: b. 538)

Olup her çeşmenüñ datlı zebānı

Virür teşnelere ab-ı revānı (Akkuş, 1991: b. 1300)

Eylemek

Ne ḫikmetdür ne icāb eylemişdür

Ḥayātın cümleñüñ āb eylemişdür (Akkuş, 1991: b. 30)

Beni luṭf it ḫapuñdan itme mehcür

Hidāyet nürü ile eyle mesrür (Akkuş, 1991: b. 90)

Ne eksilür ‘uşāta rahmet itseñ
‘Ināyet eyleyüp hem şefkat itseñ (Akkuş, 1991: b. 179)

İlāhî fazl ile ihsān senüñdür
‘Ināyet eyle kim fermān senüñdür (Akkuş, 1991: b. 226)

Gelip şehri ihāta eyledi āb
Hālāyık olmuş iken cümle seyrāb (Akkuş, 1991: b. 1279)

Kılmak

Ne kudretdür ne sırdur bu nihāni
Mu‘allağ kıldı arza āsmānı (Akkuş, 1991: b. 31)

‘Ubūdiyyetde tur eyle münācaat
Anuñ dergāhına kııl ‘arz-ı hācāt (Akkuş, 1991: b. 73)

Şeb-i zulmetde cānumı berj kııl
Çarāğ-ı nūr-ı îman rehberi kııl (Akkuş, 1991: b. 99)

Göñülden fetḥ kııl genc-i künūzı
Söz ile keşf kııl cümle rumūzı (Akkuş, 1991: b. 259)

Saña emrüm budur ki eyle ihsān
Kimini kııl solak kimini sekbān (Akkuş, 1991: b. 1384)

3.3.4. Türkçe-Arapça-Farsça Tamlamalar

Tamlama, bir tamlayan ile bir tamlanandan oluşan ve en az iki kelimededen meydana gelen kelime öbeğidir. Klasik Türk edebiyatı, Arap ve Fars edebiyatları etkisinde kaldığı için Türkçe tamlamalarla birlikte Arapça ve Farsça tamlamalar da sıklıkla istimal edilmiştir. Eyyûbi'nin eserini dil cihetiyle incelediğimizde ise birçok Farsça-Arapça-Türkçe tamlamalar kullandığını görmekteyiz. Bu tamlamalar iki, üç, dört veya beş kelimededen oluşmaktadır:

Hamidtü'llāhe bi'l-ihlāsi dāyim
Ki şod bā-ḥamd-i nüh-eflāk kāyim (Akkuş, 1991: b. 1)

Yazıldı nazmuñ evvelinde Allāh
Açıldı maṭlab-ı ḳalbe niçe rāh (Akkuş, 1991: b. 22)

Bulardur maḥrem-i esrār-ı mi'rāc
Bulardur şem'a-i envar-ı mi'rāc (Akkuş, 1991: b. 169)

Şehinşāh-ı yeğāne zıll-ı Yezdān
Emirü'l-mü'minīn Sultān Süleymān (Akkuş, 1991: b. 206)

Sipeh-lālār-ı cünd-i ehl-i imān
Penāh-ı dīn ü dünyā şir-i Yezdān (Akkuş, 1991: b. 251)

Elā ey bülbül-i gül-zār-ı ma'nā
Beyān eyle bize esrār-ı ma'nā (Akkuş, 1991: b. 311)

Çerāğ-ı nūr-ı Yezdān-ı ilāhī
'Adāletdür anuñ işi kemā-hī (Akkuş, 1991: b. 575)

Belālardan anı ḥıfz eyle ey Ḥaḳ
Bi-Ḥaḳḳ-ı feyz-ı sırr-ı nūr-ı muṭlaḳ (Akkuş, 1991: b. 737)

Ebu'l-ḥayrātıdur İslām içinde
Olurlar luṭfi ile ḥaḳ zinde (Akkuş, 1991: b. 748)

Dilāgüm ḥazretünden budur ey şāh
Bi-ḥaḳḳ-ı āyet-i "Naşrun mina'llah" (Akkuş, 1991: b. 1107)

Elā ey bülbül-i bāğ-ı ḥaḳıḳat
Gül-i gülzār-ı 'irfān-ı tariḳat (Akkuş, 1991: b. 1283)

3.3.5. Deyimler ve Atasözleri

Deyim ve atasözleri her lisanda vardır. Atasözleri ve deyimler o milletin ecdadının müşahade ve deneyimleri sonucunda meydana gelmektedir. Zamanla bu atasözleri ve deyimler bir kural ve şekil alırlar. Ataların oluşturduğu bu atasözler ve deyimler zaman içinde fonetik ve morfolojik cihetlerle değişime uğrar. Bazen de dilden dile kelime geçişi olduğu gibi deyim ve atasözü geçişleri de olmaktadır. Bu geçişlerde atasözleri ve deyimler zaman içinde fonetik ve morfolojik değişimlere uğramaktadır.

Deyimler, gerçek anlamları dışında yeni bir anlam kazanıp kalıplaşan söz öbeğidir. Atasözleri (eski adı: Darb-ı mesel) ise bir fikri, bir hakikati, bir kavramı, bir olay ya da olguyu ve bir hikmeti îcazlı bir şekilde söylemektir. Bunun yanında atasözleri, kalıplaşmış, kendine has biçimleri olan halkça benimsenmiş vecîzelerdir. Bu bağlamda deyimler, atasözlerine göre daha kısa olup atasözleri ise deyimlere göre daha uzun olmaktadır. Atasözleri de deyimlerdeki gibi kalıplaşmış ve bir hakikati, bir durumu îcazlı bir şekilde ifade ederler.

Eyyûbî'nin eserindeki geçen deyim ve atasözleri, fonetik bakımından bazı ses değişimleriyle birlikte günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Ayrıca şuanda kullanılmaya devam edilen bazı deyimler ve atasözleri tarihi bir olaya, âdete veya geleneğe, dinî inança dayanmaktadır. Bunun yanında deyimler ve atasözleri, milli varlıklar, söyleyiş güzelliği, anlatım gücü ve kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır.

Divan edebiyatında şairler deyim ve atasözünden yararlanmışlardır. Şair Eyyûbî ise Menâkıb-ı Sultan Süleyman'da deyim ve atasözlerinden çokça istifade edip söz ve manaya kuvvet vermek için kullanmıştır. Bu vesile ile şiirin akıcı olmasını sağlamıştır:

Ağustos kurbagası gibi yārān

Ağız açmış kalurdı teşne hayrān (Akkuş, 1991: b. 213)

İşidilmiş bu söz ehl-i yakīnden

Çıkarur datlu dil ilānı inden (Akkuş, 1991: b. 1135)

Doğuz yüz ellisinde diñle ey cān

Varup **feth eyledi** bunları Sulţan (Akkuş, 1991: b. 488)

İşit benden yine bir hoş rivāyet

ƘulaƘ dut nazm ile Ƙıldum hikāyet (Akkuş, 1991: b. 492)

Geyikler gibi kaçdı dağa çıkdı

Anuñ **tahtını** Sulţān yine **yıƘdı** (Akkuş, 1991: b. 510)

Dönicek gelmedi **itdi ihānet**

Çeker bed-aşl olan aşlına elbet (Akkuş, 1991: b. 519)

Bisāt-ı ādli bast idüp cihāna

Cefā vü zulmü **atmışdur yabana** (Akkuş, 1991: b. 555)

Haţim'e **bağlamış bel** ol binā çün

Aña hüccāc olur 'ışƘ ile meftūn (Akkuş, 1991: b. 675)

Anuñ hayrātı **dutmışdur cihānı**

Niçe zeyn itmiş encüm-i asmānı (Akkuş, 1991: b. 734)

Hazāyin harc olup **çekildi zaħmet**

Ki buldılar şeh eşiginde devlet (Akkuş, 1991: b. 811)

Gögüs germiş ike ehl-i cihāna

Anı dest-i Ƙader **atdı yabana** (Akkuş, 1991: b. 832)

Çıkınca cānımız hizmet idelüm

Nereye dirse durmayıp gidelüm (Akkuş, 1991: b. 915)

Ki **erde bir hüner yiter dimişler**

Atalar sözde sükkerler yimişler (Akkuş, 1991: b. 955)

Göz açdımazdı bārān-ı şavāyık

Ziyāde oldı pes girü 'avāyık (Akkuş, 1991: b. 1048)

Göñül yapmakdur ‘âdet tâ selefden

Göñül yıkmak ‘aceb mi nâ-ḥalefden (Akkuş, 1991: b. 1118)

Akar çeşmelerüñ âb-ı revānı

Virür cān maṭlabına cāvidānı (Akkuş, 1991: b. 1297)

Sūyile **buldı** her eşyā **ḥayātı**

Susuzlıktan bulur ‘âlem memātı (Akkuş, 1991: b. 1318)

Ulaşdırdı ağā önde bıçaqlar

İşe gelmeyene **dutdı ocaqlar** (Akkuş, 1991: b. 1184)

Eger ‘Âdem çıkarmak olsa anı

Ne mümkündür **iderdi terk-i cāmı** (Akkuş, 1991: b. 1205)

Bu işi daḥi siz başa iletüñ

Hemān gāzilerümle **işe yeltüñ** (Akkuş, 1991: b. 1166)

Çekip zahmet çeker bālāya daşı

İder ḥıdmetde daşıyla savāşı (Akkuş, 1991: b. 1201)

Ḳamū üstāduñ oldur rehnümānı

Ki kūh u deşt anuñ **olmuş zebūnı** (Akkuş, 1991: b. 979)

Ki her biri birer kerdel alalar

İşin üstüne hep cümle **geleler** (Akkuş, 1991: b. 1063)

Emekler çekdiler bî-ḥadd ü pāyān

Anuñ biñde bir dinilmez ey cān (Akkuş, 1991: b. 938)

3.3.6. Ayet ve Hadislerin işlenmesi

Eyyûbî, Menakıb-ı Sultan Süleyman'da ayet ve hadislere yer vermiştir. Bu şekilde anlatmak istediğini daha iyi ifade etmek ve manaya kuvvet vermek için ayet ve hadisleri kullanmıştır:

Gözün Mâ-zâg'ı 'ayna kıurretü'l-'ayn
İki kaşun arası **Kâbe Kavseyn** (Akkuş, 1991: b.151)

Saçun **Ve'l-leyl** ü hâlün nokta-i **Nûn**
Kelâmuñ muntâzam çün dürr-i meknûn (Akkuş, 1991: b. 152)

Şair, yukarıdaki ilk beyitte peygamberimize hitaben onun gözünün (Necm suresi 17. ayetinde medh edildiğinden) diğer gözlere şifa olduğunu söylemiş ve kaşlarını (Necm suresi 9. ayette bahsedilen) da iki yaya benzetmiştir. İkinci beyitte ise peygamberimizin saçının “Ve'l-leyl (geceye yemin olsun)” suresini andırdığını ve peygamberlik mührünü ise Nûn suresine atıfla “Nûn'un noktasına benzetmiştir.

Bulardur remz-i **Mâ-evhâ**'ya mahrem
Bulardur sırr-ı **Ev ednâ**'ya mahrem (Akkuş, 1991: b. 170)

Yukarıdaki beyitte Necm suresi 9-10. ayetlerinden iktibasen mirac hadisesini hatırlatıp sahabeleri kastederek onların “Mâ evhâ” sembolünü ve “Ev ednâ” sırrını bilenler olduğunu belirtmiştir.

Katı dermânde-lik vâktinde ey şâh
Bi-ḥaḳḳ-ı **Fâtihâ** vü **ḳul huva'llâh** (Akkuş, 1991: b. 183)

Yukarıdaki beyitte Eyyûbî, Cenab-ı Hakk'a yalvararak dualarının kabulü için Fatiha ve İhlâs surelerini vesile kılmıştır.

Ġazâlarda olup ḳuṭb aña hem-râh
Livâsı âyet-i **Naşrun mina'llah** (Akkuş, 1991: b. 265)

Eyyûbî, Kanunî Sultan Süleyman'ın kahramanlığını överken, savaşta yol arkadaşının ilim ve irfan sahipleri olduğunu ve sancağında “Nasrun mina'llah” (zafer Allah'tandır) saff suresi 13. ayet yazılı olduğunu ifade etmiştir.

‘İbâdetle geçürmekden muhaşşal
Hayırlıdır ‘ibâdından mükemmel

Ki bir sâ‘at ‘adâlet cân u dilden
Hayırlıdır niçe bin ây u yıldan (Akkuş, 1991: b. 566- 567)

Zulüm zulmâtdur rûz-ı cezâda
Muğarrardur bu söz kavî-i Hudâ'da (Akkuş, 1991: b. 569)

Yukarıdaki beyitlerde şair, eserde Hadis-i Şerif ve Hadis-i Kudsi'ye örnek vermiştir. İlk üç beyitlerdeki Hadis-i Şerif'te geçen mana: İçten ve samimi bir şekilde bir saat adaletli davranmak, nafîle ibadetle meşgul olmaktan ve beyhude geçen binlerce yıl ve aydan daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir. Son beyitte ise Hadis-i Kudsi olup zulmun, ahiret gününün karanlığı olduğunu söylemiştir. Eyyûbî, bu şekilde Kanunî Sultan Süleyman'ı, adaletli olmasını ve zulüm etmemesi gerektiğini Hadis-i Şerif ve Hadis-i Kudsi'den iktibas yaparak belirtmiştir.

Anuñ her laḫza ḳalbin eyle pür-nür
Bi-ḫaḳḳı **Fâtihâ Yâsin** ü **ve't Tûr** (Akkuş, 1991: b. 638)

Eyyûbî, genelde her bölümün sonunda Kanunî Sultan Süleyman'a hayırlı dualarda bulunur. Aynı şekilde yukarıdaki beyitte de Kur'an-ı Kerim'in 1. suresi olan Fatihayı, 36. suresi olan Yasin'i ve 52. suresi olan Tûr surelerinin hakkı için padişahın kalbini her an nurlandırmasını Cenab-ı Hakk'dan niyaz edip dua etmiştir.

Şeh-i İslâm'dürür ‘âlemlere nür
Sehâsı ḫod anuñ “**nûrun ‘alâ nûr**” (Akkuş, 1991: b. 651)

Yukarıdaki beyitte geçen Nur suresi, Kur'an-ı Kerim'in yirmi dördüncü suresidir. Eyyûbî, Nur suresinin 35. ayetinden iktibasen İslam padişahıyla Kanunî'yi kastederek

dünyaları aydınlatan nura benzetmiş ve onun cömertliğini ise nur üzerine nur (mecazen çok güzel, çok iyi) gibi olduğunu ifade etmiştir.

Anuñ erkāñı gūyā rükn-i a‘zam

Aķan “**Māi ma‘īn**”i āb-ı zemzem (Akkuş, 1991: b. 748)

Yukarıdaki beyitte ise şair Süleymaniye Cami’sinin sütunlarını tasvir ettikten sonra akan suyunu zemzeme benzetmiştir. Beyitteki “Māi ma‘īn” akansı anlamında olup şair tarafından Kur’an-ı Kerim, Mülk Suresi 30. ayetten iktibas edilmiştir.

Göz açdı cümle didi āmin

Bi-ħaķķ-ı süre-i **Ṭāhā** vü **Yāsīn** (Akkuş, 1991: b. 1277)

Yukarıdaki beyitte şair inşa edilen su kemeri için dualar etmekte ve bu amaçla da Taha ve Yasin surelerini vesile kılmıştır. Taha suresi, Kur’an-ı Kerimin 20. suresi olup insanı düştüğü sıkıntıdan kurtarmak gibi bir hasiyeti vardır. Yasin suresi, Kur’an-ı Kerim’in 36. suresidir. Yasin’in, ölmek üzere olan hastalara okunması tavsiye edilir, Hz. Peygamber, “Kur’an-ı Kerim’in kalbi” olarak nitelendirmiş ve Yasin’in insanın istediklerine ulaşmasında bir vesile olduğu düşünülmüştür.

“**Nūn**” ħaķķı için ħoma elden

“**Ķalem**”-i lā ilāhe illa’llāh (Akkuş, 1991: b. 112)

Yukarıdaki beyitte geçen, “Nūn” ve “Ķalem” kelimeleriyle Kur’an-ı Kerim’deki, Kalem Suresi’nin birinci ayeti kastedilmiştir. Şair, Nūn Suresi ħakkı için, kelime-i Tevhid kaleminin elden bırakılmamasını söylemektedir.

Bir içi su viren ola müşeffā

Bu söz dūrri cevāhirle mülemmā (Akkuş, 1991: b. 1323)

Yukarıdaki beyitte, Hz. Peygamber’e ait bit Hadis-i Şerif’e yer verilmiştir. Beyitte, birbirine bir içim su verenin şefaata layık olduğunu ve Hz. Peygamber’in bu sözünün inci ve mücevhere benzediğini söylemiştir.

4. ESERDE GEÇEN TARİHİ ŞAHSİYETLER

Eyyûbî'nin Menakıb-ı Sultan Süleyman'ında kutsal kitaplarda adı geçen şahsiyetlerden, aşk hikâyesi kahramanları ve mitolojik şahıslardan bahsetmiştir.

4.1. Dinî Şahsiyetler

4.1.1. Peygamberler

4.1.1.1. Hz. İbrahim

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve "Ulü'l-Azm (azm sahibleri)" denilen büyük peygamberlerdendir. Hz. İbrahim, peygamberlerden Hz. İshak ve Hz. İsmail'in babasıdır. Zamanın kralı Nemrud tarafından ateşe atılmış ama mu'cizevî bir şekilde ateş onu yakmamıştır. En zor zamanda dahi Allah'tan başka kimsenin dostluğunu kabul etmediğinden, sadece ondan meded beklediğinden kendisine Halilullah denilmiştir. (Bilmen, 2013: 511-512)

Halîlu'llâh nûrı pertevîsen

Zebîh'llâh sırrı maḥremîsen (Akkuş, 1991: b. 153)

4.1.1.2. Hz. İsmail

Hz. İbrahim peygamberin oğludur. Hz. İsmail'in bir lakabı olan Zebîhullah, Allah'a kurban edilecek kişi anlamındadır. Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in onu Allah'a kurban etme hadisesiyle bilinmektedir. Divan şiirinde şairler Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'i telmih ve tevriye sanatlarıyla sıklıkla kullanmıştır. (Bilmen, 2013: 513)

Halîlu'llâh nûrı pertevîsen

Zebîhu'llâh sırrı maḥremîsen (Akkuş, 1991: b. 153)

4.1.1.3. Hz. Süleyman

Beni İsrail peygamberlerindedir. Davud Aleyhisselâm'ın oğludur. Babası vasiyeti üzerine Beyt-ül Makdisi yedi senede yapmıştır. Kudüs'te büyük bir hükümet sarayı yaptırdı. Şark ve garb melikleri kendisine itaate geldiler. Kırk sene hem peygamberlik, hem de padişahlık yapmıştır. Allah tarafından cin taifesi ve rüzgâr onun emrine verilmiştir. Ayrıca hayvanatın dilini bilecek bir ilim ona verilmiş olup onlarla konuşabiliyormuş. Hz. Süleyman'ın Hüdhüd diye bir kuşu var olup bu kuş uzaklardaki şeyleri görebiliyormuş. Divan şiirinde cin, rüzgâr, hüdhüd, veziri Asaf ve Sebe Melikesi Belkis tevriye, telmih ve tenasüp sanatlarıyla işlenmiştir (Bilmen, 2013: 520).

Süleyman devleri çokdur kapuñda

Muḥâlif bir aḥad yokdur kapuñda (Akkuş, 1991: b. 844)

4.1.1.4. Hz. Âdem

Âdem, insan demektir. İlk insan ve ilk peygamberdir. Cennette iken ma'lum hadiseden dolayı ihraç edilmiştir. Ebül Beşer: İnsanlığın babası olarak bilinir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette ismi zikr edilmiştir. Divan şiirinde Hz. Âdem, farklı konularda telmih, tevriye gibi söz sanatlarıyla şiirlere konu olmuştur (Bilmen, 2013: 508).

Zamāna devr-i **Âdem**'den berü bil

Ki geçmişdür niçe āy u niçe yıl (Akkuş, 1991: b. 542)

4.1.1.5. Hz. Hızır

Peygamber ya da veli zat olduğu hususunda farklı rivayetler mevcuttur. Hızır (a.s.)'ın, hayat suyunu içerek ölümsüzlüğe kavuştuğu rivayet edilmektedir. Kurân-ı Kerim'de, Musa (a.s.) ile olan maceraları geçmektedir. Ayrıca Hızır (a.s.)'ın, darda kalanların imdadına koştuğu da rivayetler arasındadır. Hatta halk arasında "kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş" şeklinde bir atasözü söylenilmektedir. Hızır (a.s.),

istediği zaman bir anda birçok yerlerde bulunabilir. Hızır (a.s.), Kur'an-ı Kerim tefsirlerinde ismi zikredilen bir zât-ı kerimdir (Çelebi, 1998: 406-409).

Demâdem bezl ider cüd-ı firāvân

Hızır-veş kâyinâta fazl-ı Yezdân (Akkuş, 1991: b. 1308)

4.1.1.6. Hz. Lokmân

Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen büyük zatlardan olup Lokman Hekim olarak da bilinmektedir. Hz. Lokmân, öğütleri, ahlakî ve tıbbî sözleriyle tanınmıştır. Peygamber veya veli olduğu konusunda ihtilaf vardır. Kur'anda salih bir kul olduğu ve kendisine hikmet verildiği şekliyle geçmektedir. Türk edebiyatında öğüt, hekimlik ve hikmetleri ile şiirlerde işlenmiştir (Uzun, 2003: 206-208).

Didi bu pendi Hâzret-i Loqmân

Olmasa âb helâk olur insân (Akkuş, 1991: b. 1360)

4.1.2. Sahabeler ve Âlimler

4.1.2.1. Hz. Ebu Bekir

Hz. Ebu Bekir, Dört büyük halifenin birincisidir. Asıl adı Abdullah, künyesi Ebu Bekir, lâkabı Sıddık ve Atık'tır. İslamiyeti kabul eden dördüncü kişidir. Onun vesilesiyle birçok insan "sahabelik" gibi bir makama eriştiler. Her daim peygamberimizle olmuştur. Bütün malını sırf Allah rızası için feda etmiştir (Demircan, 2016: 19-21).

Ebū Bekr ü 'Ömer 'Oşman 'Ali'dür

Bularuñ her biri din rehberidür (Akkuş, 1991: b. 164).

4.1.2.2. Hz. Ömer

Hz. Ömer, İslamın ikinci halifesi olup cennetle müjdelenen on sahabedendir. Adalet ve şecaatiyle meşhur bir zattır. Hak ile bâtılı ayırmada usta olduğundan Peygamber efendimiz, “Ömer’ül Fâruk” ismini vermiştir. İslamiyete büyük fekarlıkları olmuştur. Divan şairleri tarafından genelde onun adaletli iş görmesiyle meşhur olması hasebiyle şiirlerde işlenmiştir (Demircan, 2016: 47- 48).

Ebū Bekr ü ‘Ömer ‘Oşman ‘Ali’dür

Bularuñ her biri din rehberidür (Akkuş, 1991: b. 164)

4.1.2.3. Hz. Osman

Hz. Osman, İslam dininin üçüncü halifesidir. Hz. Ebu Bekir’in davetiyle müslüman olmuştur. Aşere-i Mübaşşere³dendir. Peygamberimizin iki kızıyla evlendiğinden “Zinnureyn: İki nur sahibi” denilmiştir. Ayrıca çok hayâ ve hilm sahibi bir zattır (Demircan, 2016: 81- 86).

Ebū Bekr ü ‘Ömer ‘Oşman ‘Ali’dür

Bularuñ her biri din rehberidür (Akkuş, 1991: b. 164)

4.1.2.4. Hz. Ali

Hz. Ali, Peygamberimizin amcası Ebu Talib’in oğludur. Raşid dört halifenin sonuncusudur. İslamiyeti ilk kabul edenlerdendir. Kahramanlığı ve yiğitliğiyle meşhur olduğundan “Esedullah: Allah’ın aslanı” lakabı verilmiştir. Hz. Ali, şecaatıyla Divan şiirlerinde çokca işlenmiştir (Demircan, 2016: 104-106).

³Hz. Peygamber’in kendilerine cennetlik olduklarını müjdelediği sahabelerdir. Bunlar: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Abdurrahman bin Avf, Hz. Ubeyde bin Cerrah, Hz. Said, Hz. Sa’d bin Ebi Vakkas, Hz. Talha, Hz. Zübeyr İbn-ül Avvam.

Ebū Bekr ü ‘Ömer ‘Oşman ‘**Ali**’dür
Bularuñ her biri din rehberidür (Akkuş, 1991: b. 164)

4.1.2.5. Ebû Eyyûb-ı Ensarî

Adı Halid olup künyesi: Ebû Eyyûb Halid bin Zeyd el- Ensarî’dır. Hz. Peygamber (a.s.m.) Medine’ye göç ettiğinde misafir kaldığı evin sahibi, Medineli büyük sahabi. Peygamber Efendimiz evinde yedi ay misafir kaldığından dolayı “Mihmandar-ı Nebevî” olarak bilinmektedir. Peygamberimizden 150 yakın hadis nakletmiştir. Ensardan, İslamı ilk kabul edenlerdendir. İslam dini için peygamberimiz ve dört halife zamanında savaşlara katılmıştır. Emevi halifesi Muaviye’nin düzenlemiş olduğu İstanbul’un fethine katılmıştır. Ebu Eyyûb 80 veya 90 yaşlarında vefat etmiştir (Algün, 1994: 123-125).

Ebû Eyyûb-ı Ansârî ki ey yâr
Ki oldık biz anuñ qurbında her bâr (Akkuş, 1991: b. 1462)

Ebû Eyyûb’dur ol yâra künyet
Adı Zeyd oğlu Hâlid’dür ne minnet (Akkuş, 1991: b. 1467)

4.1.2.6. İmam-ı A’zam Ebû Hanîfe

Hicri 80-150 yılları arasında Abbasiler devrinde yaşamıştır. Asıl adı: Ebu Hanife Numan bin Sabit’tir. Büyük İslâm âlimlerinden olup Hanefî mezhebinin kurucusudur. İmam-ı A’zam’a, ameli cihette uyanlara “Hanefî” veya “Hanefiyyü’l Mezheb” denilmektedir. Fıkıh ilminin en ileri geleni olup bu ilmin tedvin ve tercinde çok büyük hizmetler etmiştir. İmam-ı Muhammed ve İmam-ı Yusuf’u yetiştirdi (Bilmen, 2013: 39-40).

Hüşüşan **Bü Hanîfe** mezhebinde
Ola kâyim tutub sadkıñı zinde (Akkuş, 1991: b. 244)

Maḳām-ı **Bū Ḥanīfe** kaldı beste

Niçe müddet yatıp öyle şikeste (Akkuş, 1991: b. 672)

4.1.2.7. Molla Câmî

Büyük bir İslâm müellifi olan Molla Câmî, hicri 817-898 yıllarında yaşamıştır. Asıl adı: Abdurrahman'dır. Tahsil hayatına ilkin babası yanında başlamıştır. Daha sonra ise farklı medreselerde tahsil hayatına devam etmiştir. Nakşibendî tarikatına mensuptur. Tasavvuf alanında derin bir vukufiyeti olup bunu yazmış olduğu şiirlerde göstermiştir. Molla Câmî, zeki, müdakkik bir zat olup Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusudur. Yüze yakın eser vermiştir. Klasik Türk edebiyatındaki birçok şair, Molla Câmî'nin eserlerinden istifade etmiştir. Divan şairleri, şiirlerinde Molla Câmî'yi telmih, tevriye ve tenasüp gibi sanatlarla zikretmiştir (Okumuş, 1993: 94-99).

Anuñ cāmından içmiş gibi **Câmî**

Anıñçün Şir'-i mestâna müdâamı (Akkuş, 1991: b. 605)

4.1.2.8. İmam Şafî

Hicri 150-204 yıllarında hayatını sürdürmüştür. İmam-ı Abdullah bin Muhammed diye de anılır. Nesebi, Abd-i Menaf'ta Peygamberimiz (a.s.m.) ile birleşir. Gençliğinde çok fakir bir hayat yaşamıştır. Çok ileri seviyede muhaddis ve müfessir-i Kur'andır. Hadis usulü ve fıkha dair eseri vardır. Şafî mezhebinin imamıdır. Ayrıca tıp, şiir ve edebiyatta da çok ileridedir (Aybakan, 1993: 223-233).

Maḳām-ı **Şafî**' olmışdı müheyyâ

Çerâkis begleri itmişdi ihyâ (Akkuş, 1991: b. 971)

4.1.3. Tarihî ve Mitolojik Kahramanlar

4.1.3.1. Şah Tahmasb

Safevi Devletinin ikinci hükümdarı olup Şah İsmail'in en büyük oğludur. Genç yaşta tahta geçmiştir. Tarihte Kanunî Sultan Süleyman ile Ahlat ve çevresinde karşı karşıya gelip savaşmışlardır. Kendisi kaleme almış olduğu bir tezkirede Osmanlı Devleti ile iyi geçinmeyi esas almış ve Kanunî'den övgüyle bahsetmiştir. (Gündüz, 2010: 413-415.)

Şeh-i Tahmasb'ı ol kallâş-ı 'âlem

İderken da'vâ-yı merdi dem-â-dem (Akkuş, 1991: b. 396)

4.1.3.2. Elkâs Mirza

Safevî Deleti'nin kurucusu olan Şah İsmail'in ikinci oğludur. Ağabeyi olan Şah Tahmasb'a taht sevdası için isyan etmiştir. İsyân sonucunda Şah Tahmasb'dan kaçıp Osmanlı Devletine sığınmıştır. Daha sonra Şah Tahmasb'ı tahtan indirmek gibi girişimlerde bulunmuştur. En sonunda Şah Tahmasb'a yakalanıp Alamut Kalesi'ne atılmıştır. Sonra ise Şah Tahmasb'ın emriyle öldürülür (Aliev, 1995: 55).

Biraz 'askerle **Elkâs** önde gitdi

'Acem mülkini varup gârat itdi (Akkuş, 1991: b. 518)

4.1.3.3. Zaloğlu Rüstem

Doğu edebiyatında güç ve yiğitliğin timsali olarak bilinen ve "Rüstem-i Zal" veya "Rüstem-i Sistanî" namıyla meşhur İranlı bir kahramandır. Şehname'de övgüyle bahsedilmiştir. Divan şiirinde kahramanlık ve gücün sembolü olarak işlenmiştir. Başından geçen olağanüstü ve efsanevi hadiseler sebebiyle tanınmıştır. Divan şiirinde güç, kahramanlık, şecaat konusu olmuştur (Yıldırım, 2008: 294-295).

Didiler turmaz ana **Rüstem-i Zāl**

Kaçalum biz de şāhum gel be-her hāl (Akkuş, 1991: b. 533)

Şu denlü itdi bünyādını muhkem

Koparmaz bir daşın **Zāl ü Rüstem** (Akkuş, 1991: b. 1180)

4.1.3.4. Dehhak

İslam tarihi kaynaklarına göre Suriye topraklarında hüküm sürmüş ve tarihte zalimliğiyle meşhur olmuş bir hükümdardır. Rivayete göre Dehhak'ın omuzlarında iki yılan çıkmış ve bu yılanların ilacı ise her gün genç erkek çocukların beyni yedirilirse iyi olacak şeklinde nakledilmiştir. Sıra Demirci Kava'nın çocuğuna gelince zalim Dehhak'a karşı ayaklanmış ve zulmüne son vermiştir. Divan şiirinde ise sevgilinin saçı ve zülüfleri Dehhak'ın iki omzundaki yılanlara teşbih edilmiştir (Demirci, 1993: 409).

Baş açık gāziler girmişdi bî-pāk

Olupdur nîzeler san mār-ı **dahhāk** (Akkuş, 1991: b. 463)

4.1.3.5. Şeddād

Nuh Peygamber (a.s.)'den sonra yaşamış, çok eski bir toplum olan Ad kavminin zalim, zorba hükümdarı, Allah'ın (c.c.) birliğine ve peygamber Hz. Hud'a (a.s.) inanmamakta direnen, putçuluğu körü körüne inatla bağlı halkın önderi olan bir kral. Tarihte "Bağ-ı İrem" diye geçen meşhur çok güzel bahçeyi yapmış ve içinde kıymetli taşlarla saray inşa etmiştir. Şeddād ve etrafındakiler ise bu kadar bolluk, refah ve saadet içinde sapıtmıştır. Sonra Allah (c.c.) tarafından çok şiddetli bir rüzgâr ile helak edilmiştir. Divan şiirinde, Şeddād'ın yapmış olduğu İrem bahçeleri ve içinde yaptığı saray eserlere konu olmuştur (Pala, 2004: 377)

Bināya niçe pāye itdi bünyād

Ki görmemiş nazîrin 'Ād ü **Şeddād** (Akkuş, 1991: b. 1181)

Ki gūyā oldı mi‘mār aña **Şeddād**

Anıñçün şarķ u ğarb ehli ider yād (Akkuş, 1991: b. 1216)

Binā mustahkem oldı sanki **Şeddād**

Kemer řākına yazmış ānı ũstād (Akkuş, 1991: b. 1231)

4.1.3.6. Aristo

Yunan filozoflarının en ũnlülerinden ve en bũyũklerinden biridir. M.Ö 384- 322 yıllarında yaşamıştır. ‘‘Aristoteles’’ veya ‘‘Aristetalis’’ adları ile de bilinir. Eski ağ’ın ũnlũ filozofu Eflatun’un yanında eĒitim gŕmũř ve ŕĒrencilik yapmıştır. Aynı zamanda tarihte ũnlũ Makedonya kralı İşkender’e hocalık yapmıştır. Aristo zamanında felsefe ve ilimler birbirinden ayrılmadıĒı için Aristo, felsefe adı altında mantık, metafizik, etik, politika, devlet ve yŕnetim tarzları, psikoloji gibi hemen her konuda araştırmalar yapmış ve eserler vermiştir. Klāsik edebiyatta ilim, akıl, mantık sembolũ olarak teşbih ve telmih sanatlarıyla karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 1991: 375-378).

Aristolar gŕreydi ol ferīdi

Olalardı anuñ cāndan mũrīdi (Akkuş, 1991: b. 982)

4.1.3.7. İşkender

Tarihte iki tane İşkender adıyla kişi bulunmuştur. Eyyũbī, eserde Kur’an-ı Kerim’de adı geçen ve Peygamber olup olmadıĒı konusunda tam bilgi bulunmayan İşkender-i Zũ-l Karneyn’i kastetmiştir. Eski Yemen padişahlarından birisidir. Hazret-i İbrahim Aleyhiselām zamanında yaşamış olup Hazret-i Hızır’dan ders almıştır. Bazıları yanlışlıkla bunu İşkender-i Rumī ile karıştırır. İşkenderi Rumī milātdan 300 sene evvel yaşamış ve Aristo’dan ders almıştır. Yemenli İşkender’e İşkender-i Kebir veya Zũ-l Karneyn (iki boynuzlu) de denir. Klāsik edebiyatta İşkender-i Zũ-l Karneyn’in yapmış olduĒu sedd ve sũrdũĒũ saltanatı şiirlere konu olmuştur (Ŭnver, 2000: 557-559).

Demür kinedile içi dolıbdur

Gören dir sedd-i **İskender** olıbdur (Akkuş, 1991: b. 1215)

Didiler sedd-i **İskender** olubdur

Demür kinedile içi dolubdur (Akkuş, 1991: b. 1232)

4.1.4. Aşk Hikâyesi Kahramanları

4.1.4.1. Ferhad

Ferhad, Hüsrev ile Şirin arasındaki aşk hikâyesine konu olmuş aşk hikâyesi kahramanıdır. Şirin, İran padişahı Hüsrev'in sevgilisidir. Ferhad, Şirin'e bir vesile ile âşık olur. Şirin, Ferhad'ın kendisine olan aşkını sınamak için Bîsütûn dağı delmesini ister çünkü Ferhad mimar-mühendistir. Divan şiirinde, Ferhad, mahbubuna kavuşmak için meşakkat çeken ve zor işleri göze alan bir kişiliği temsil eder. (Kurnaz, 1995: 383.)

Âb için çeşmeler olup bünyâd

Dağlar kesdi niyete kim **Ferhad** (Akkuş, 1991: b. 1354)

5. MENÂKIB-I SULTAN SÜLEYMAN'DA GEÇEN SAVAŞ VE MUSİKÎ ALETLERİ

Osmanlı Devleti'nin en parlak devri, Kanunî Sultan Süleyman'ın tahtta olduğu yıllardır. Kanunî, devleti hem askeri hem kültürel hem de mimari gibi birçok cihetlerle zirveye ulaştırmış. Osmanlı Devleti'nin her cihetle kemalde olduğu bir dönemde, yapmış olduğu savaşlarda genelde galip gelmiştir. Menâkib-ı Sultan Süleyman da 16. yüzyılda yazılmıştır ve eserde Kanunî Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu savaşları anlatmaktadır. Eserde savaşlarda kullanılan askeri aletlere ve kültürel değerlerden olan musiki ile alakalı aletlere de yer verilmiştir. Eyyübî, eserinde bunlardan bahsederken hakiki manalarıyla birlikte mecazi manalarda da kullanmıştır.

Kılıç

Kılıcı şark u ğarbí itdi lerzân

Anuñcün surh-serdür deng ü hayrân (Akkuş, 1991: b. 267)

Hem işlâh ehli seyfi oldı çevgân

Ol uğraşda tob idi gülle ey cân (Akkuş, 1991: b. 329)

Bahâdırlar o demde oldılar şîr

Adûlar bāşımikesmekde şimşîr (Akkuş, 1991: b. 331)

Kılıc da'vāsını dāyim ider de

Muqabele olup girmez neberde (Akkuş, 1991: b. 395)

Kılıcınıñ zebūnı ğarb ile şark

Celâli lerzesidür ra'd ile berķ (Akkuş, 1991: b. 428)

Yağup küffāra ol dem tıĝ-ı bārān

Göz açdurmadı bir sâ'at ne bir an (Akkuş, 1991: b. 465)

Sancak

Ġazālarda olup kuṭb añā hem-rāh

Livāsı āyet-i Naşrun mina'llah (Akkuş, 1991: b. 265)

Livā-yı neşreti saldıqça pervāz

Ḳatınā cem' olıser cümle şehbāz (Akkuş, 1991: b. 273)

Süğü

Sinān-ı şevketiyle Ḳahr-ı darbı

Kopardı Moşkof'un bağrını darbı (Akkuş, 1991: b. 271)

Sinānuñ yüce oldığına kadri

Anuñçünmüş ki gözler cā-yı şadri (Akkuş, 1991: b. 333)

Anuñçün rāmdur hükmiñe 'ālem

Geçer şadra sinānı darbı her-dem (Akkuş, 1991: b. 545)

Mızrak

Baş açık ğāziler girmişdi bî-pāk

Olupdur nîzeler san mār-ı đahhāk (Akkuş, 1991: b. 463)

Uzadup söz siler kāfire nîze

Ḳılur kalkānı darbı rîze rîze (Akkuş, 1991: b. 464)

Gemi

Gemiler varıcağ bırağdı lenger

Ḳuşatdı Ḳala'aya hep cümle 'asker (Akkuş, 1991: b. 304)

Top

Şu denlü yedi toplardan hadengi

Bütün qalmadı bāru belki sengi (Akkuş, 1991: b. 306)

Döge döge top ile yıkdı anı

Kilisesini şaqlar gözleyeni (Akkuş, 1991: b. 485)

Şu denlü yidi toplardan demür taş

Kıyâmet kopdı sandı her Kızılbaş (Akkuş, 1991: b. 515)

Ok ve Yay

Bu leşker içre nâvekler yelerdi

Adūnuñ bađrını turmaz delerdi (Akkuş, 1991: b. 330)

Anuñ mülkine çün kim ordı basdı

Kemānını anuñ tahtında asdı (Akkuş, 1991: b. 395)

Felekde asdı şevk ile kemānı

Ṭutıbdur đarb u ıahr ile cihānı (Akkuş, 1991: b. 546)

Tüfek

Tüfengler ğod olıbdur tiz reftār

Ecel şehbāzın açdırmaz o mingār (Akkuş, 1991: b. 335)

Hemān-dem ‘askerile doldı dağlar

Tüfengler ğod anuñ yolunu bağlar (Akkuş, 1991: b. 417)

Davul

Alay bağladı ‘asker sāđ u sola

Çalında tabl u ‘ālem girdi yola (Akkuş, 1991: b. 393)

Saz

Ele alsun yine sāzendeler sāz

Dūğāh ile şıfāhan itsün āđāz (Akkuş, 1991: b. 229)

SONUÇ

Bu tezde 16. yüzyıl şairi Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman adlı eserinin söz varlığı ortaya çıkarılmıştır. Önce eser anlamlandırma işlemi için hazır hale getirilmiştir. Eserde geçen sözcük ve sözcük gruplarının metin içindeki anlamını daha doğru tespit edebilmek için tamlamalar ve yardımcı fiil almış sözcükler bütün olarak değerlendirilmiştir. Eserdeki kelime ve kelime grupları tespit edilerek, TEBDİZ programıyla alfabetik sıraya göre tek tek anlamları dijital ortama girilmiştir. Ayrıca "Kelime Tipi" şeklinde yer verilen kısımda, deyimler, kalıp ifadeler, atasözleri, ikilemeler, dua ve kelam-ı kibarlar belirtilmiştir. Afabetik sıralama yoluna gidilen dizin ve sözlükte her bir şiir açıklandıktan sonra temel anlam, mecaz anlam ve bağlam konusunda geçerli bir kanaate varılmıştır. Bu anlamlandırmayı yaparken sözlük, ansiklopedi, tez, tarih kitapları vb.de yararlanılmış ve yetmediği yerde şahsi yorumlara gidilmiştir.

Menâkıb-ı Sultan Süleyman'da 1495 beyit bulunup toplam 15178 kelimededen oluşmaktadır. Ayrıca eserde 2 argo, 2 kelam-ı kibar, 5 hadis, 5 atasözü, 112 deyim, 131 dua ifadesi, 22 tarihî şahsiyet geçmektedir.

Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman Adlı Eserinin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Eyyûbî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilip şair tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise şairin halet-i ruhiyesi ve hal tasvirleriyle ilgili eserden örneklerle açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra ise Eyyûbî'nin dili, üslubu ve söz varlığı hakkında eserde geçen deyimler, atasözleri, kelime grupları vb. hususlar incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise tarihi şahsiyetler ele alınmış ve eserden örneklerle bu şahıslar tanıtılmıştır. Eserde yer alan tarihi olaylar, kişiler, aşk hikâyesi kahramanları, mitolojik şahıs ve kavramlar tespit edilerek bunların Eyyûbî'nin yaşadığı dönem, hayatı ve sanatı üzerindeki etkisi gözler önüne serilmiştir. Beşinci bölümde ise Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'da bahsettiği savaş ve musiki aletleri tespit edilmiş ve bu aletlerin geçtiği beyitler verilerek genel bir tablo çizilmiştir. Son bölüm ise eserin sözlük kısmını teşkil etmekte olup öncesinde sözlük kullanma kılavuzu verilerek, bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük hakkında açıklamalarda bulunulup sözlüğün daha kullanışlı hale getirilmesi sağlanmıştır.

Eyyûbî, eserinde Kanunî Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu gazâlar ve hayratlardan bahsederken sade bir üslup kullanmıştır. Aynı dönemde yaşamış olan, Bakî, Hayâlî, Zâtî vd. şairler gibi şiirlerinde ağıdalı bir dil kullanmamıştır. Şair, eserinde birçok Türkçe kelime, deyim ve atasözünü usta bir şekilde işlemiştir. Hem tarihî hem de edebî yönü olan bu eserin anlam dünyasının ortaya çıkarılması ve dijital ortama aktarılması çok önemlidir.

Bu çalışmada yoğun dil, tarih, sanat ve kültür öğeleri mevcuttur. Bundan dolayı diğer edebî ve tarihî metin incelemesine, kelimelerin kullanım sıklığını vermesi açısından yüzyıllara göre kelimelerin kullanım oranının tespit edilmesine ve eseri meydana getiren anlam katmanlarının gözler önüne serilmesi hasebiyle de şerh çalışmalarına referans olabileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

Acar, S. (2009). *Necati Bey Divanı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ahmet Vefik Paşa, (2000). *Lehçe-i Osmânî*. hzlı: R. Toparlı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akkuş, M. (1991). *Eyyübî Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aksan, D. (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*: Ankara: Engin Yayınları.

Aksan, D. (2000). Türkçenin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar). Ankara: Engin Yayınları.

Aksan, D. (2009). *Anlam Bilim*: Ankara: Engin Yayınları.

Aksoy, Ö. A. (2009). *Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Aksoyak, İ. H. (1995). “*Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri*”. Ankara: Türklük Bilimi Araştırmaları.

Algül, H. (1994). “Ebu Eyyüb el-Ensari” *TDVİA*, C. 10, İstanbul: TDV Yayınları.

Aliev, S. M, (1995). “Elkas Mirza” *TDVİA*, C. 11, İstanbul: TDV Yayınları.

And, M. (1993). 16. Yüzyılda İstanbul (Kent-Saray-Günlük Yaşam). İstanbul: Akbank Yayınları.

Andrews, W. (2000). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. T. Güney (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

ANHEGGER, R. (1949). *İstanbul Su Yollarının İnşasına Aid Bir Kaynak: Eyyübî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi Yayınları.

Atasoy, N. (2005). *15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aybakan, B. (2010). “Şâfiî” *TDVİA*, C. 38, İstanbul: TDV Yayınları.

Aybet, N. (1989). *Fuzûlî Divanı'nda Maddî Kültür*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aydın, S. (2018). *Derviş Gubârî'nin Gazavât-nâme-i Midilli Adlı Eserinin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü*. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.

Ayverdi, İ. (2007). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı

Babinger, F. (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. C. Üçok (Çev). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Başkan, Ö. (2003). *Bildirişim, İnsan Dili ve Ötesi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Bilmen, Ö. N. (2013). *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Nuh Yayınları.

Bursalı, M. T. (1975). *Osmanlı Müellifleri*. C. 3, hzl. İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi.

Cengiz, H. E. (1983). *Divan Şiiri Antolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınları.

Ceylan, Ö. (2005). “Kadeh Duası ve Şerhine Dair”, *Böyle Buyurdu Sufî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Çelebi, İ. (1998). “Hızır” *TDVİA*, C. 17, İstanbul: TDV Yayınları.

Çelik, N. (2016). *Edirneli Şevki Divanı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demircan, A. (2016). *Râşid Halifler*, İstanbul: Beyan Yayınları.

Demirci, K. (2010). “Dahhâk” *TDVİA*, C. 8, İstanbul: TDV Yayınları.

Dilçin, C. (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Emre, İ., Alkayış, F., Doğan, A., Emre, N., (2010). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ergin, M. (2011). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Gölpınarlı, A. (2015). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın.

Gündüz, T. (2010). “Tahmasb” *TDVİA*, C. 39, İstanbul: TDV Yayınları.

İsen, M., Horata, O., Macit, M., Kılıç, F., Aksoyak, İ.H.(2009). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Karagöz, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. (Beşinci Baskı). Ankara: DİB Yayınları.

Kaya, M. (1991). “Aristo” *TDVİA*, C. 3, İstanbul: TDV Yayınları.

Kırkkılıç, A ve Sancak, Y. (hızl.) (2009). *Ahterî Mustafa Efendi Ahterî-i Kebir*. Ankara: TDK Yayınları.

Komisyon (2014). *Risale-i Nur'un Büyük Lügatı*. İstanbul: Envâr Neşriyat.

Kurnaz, C. (1995). “Ferhad” *TDVİA*, C. 12, İstanbul: TDV Yayınları.

Levend, A. S. (2005). *Türk Edebiyat Tarihi C I.*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Macit, M. (2005). *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Mengi, M. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ yayınları.

Nursî, B. S. (2016). *Sözler*. Ankara: DİB Yayınları.

Okumuş, Ö.(1993). “Abdurrahman Câmî” *TDVİA*, C. 7, İstanbul: TDV Yayınları.

Özcan, A. (2013). *Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel bir Bakış*. İstanbul: FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.

Özdemir, E. (2001). *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Öztürk, M. ve Örs, D. (hzl.) (2009). *Mütercim Âsım Efendi Burhân-ı Katı*. İstanbul: TDK Yayınları.

Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Serinsu, A. N. (2009). *Dinî Terimler Sözlüğü*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Şemseddin Sami (1317). *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şemseddin Sami. (1889). *Kamusu'l-Alam*. İstanbul: Mihran Matbaası.

Şenödeyici, Ö. (2011). *Nâilî Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tulum, M. (2013). *Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Tuncer, A. (2016). *Sükkerrî Divanı Sözlüğü Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük*. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Uzun, M. (2003). “Lokman” *TDVİA*, C. 27, İstanbul: TDV Yayınları.

Yazıcı, N. (2003). *Arapça-Türkçe/Türkçe- Arapça Atasözleri ve Deyimler*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Yeğin, A. (2008). *Yeni Lûgat*. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.

Yekta Saraç, M. A. (2002). *Klasik Edebiyat Bilgisi*. İstanbul: 3F Yayınevi.

Yıldırım, N. (2008). “Rüstem-i Zâl” *TDVİA*, C. 35, İstanbul: TDV Yayınları.

EKLER DİZİNİ

Ek – A. BAĞLIMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

Bu bölüm tezin sözlük kısmıdır ve toplamda 998 sayfadan oluşmaktadır. Bundan dolayı **ek** adı altında cd olarak Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne teslim edilmiştir.

Sözlük Kullanma Kılavuzu

- 1.Sözlük alfabetik sıraya göre yazılmıştır.
- 2.Bağlamli ve işlevsel sözlük eserin anlam dünyasını daha iyi anlamak amacıyla oluşturulmuştur, bu bakımdan kelimelerin kökeni, türü vb. hakkında bilgi verilmemiştir. Diğer bağlamli dizin ve işlevsel sözlüklerdeki yöntem uygulanmıştır.
- 3.Sözlük çalışmasında Arapça ve Farsça tamlamalar parçalanmadan anlamlandırılmış ve Türkçe tamlamalar ise bölündükten sonra anlam verilmiştir.
- 4.Çalışmamızda, deyimler ve kalıplaşmış söz öbekleri parçalanmadan anlamlandırılmıştır.
- 5.Sözlüğün içinde olan “etmek, olmak, bulmak, vermek” vb. yardımcı fiiller ihtiyaç olduğu zaman diğer kelimelerle birleştirilip anlam verilmiştir. “Can vermek” veya “galip olmak” örneklerinde olduğu gibi. Yardımcı eylemlerin tek başlarına anlam kazanmaları durumunda, birleştirme yapılmadan anlamı girilmiştir.
- 6.İşlevsel sözlük, anlamlandırma aşamasında kelimelerin deyim, atasözü, hadis veya ayet mi olduğu tespit edilip kelimeler ona göre anlamlandırılmıştır.
- 7.Sözlükteki zamirler herhangi bir şeyi veya biri kastedilmiş ise o zamirle beraber kastedilen şey parantez içinde yazılmıştır. Zamir, bir şeyi kastedmeden kullanıldığında, sadece o zamirin türü belirtilmiştir.
- 8.Sözlük içindeki anlamlandırılan kelimelerin gerçek anlamları dışında mecazi anlamları II işaretinden sonra verilmiştir.
- 9.Bazı kelimelerin anlamlandırması yapıp alfabetik sıralandığı zaman alt kategorideki aynı olan kelimeler gösterilmiştir.

Ek B. Metin⁴

āb:

1. **āb:**

Mesnevi 3

Mısra: **18**

Yağmur, su.

17. Ne hikmetdür ne icāb eylemişdür

18. Hayātın cümlenüñ āb eylemişdür

āb:

Mesnevi 39

Mısra: **14**

Su.

13. Binānuñ kıddini hem itdi devrān

14. Pür olup āb ile deşt-i beyābān

āb:

Mesnevi 40

Mısra: **41**

Su.

41. Bilürsin kim akıtdum şehre bir āb

42. Yıķılmışdur anı durma sen yap

āb:

Mesnevi 48

Mısra: **32**

Su.

31. Tulumbalar ile dönerdi dolāb

⁴ Bu kısımda hazırlanan sözlük çalışmasından örnek sayfalar sunulmuştur.

32. Çekildükçe yenilmez idi hiç āb

āb:

Mesnevi 55

Mısra: 22

Su.

21. Senüñ yođ ğayretüñ dollāb gibi

22. Yüzüñ yerde degildür āb gibi

āb:

Mesnevi 58

Mısra: 43

Su.

43. Gelip şehri ihāta eyledi āb

44. Halāyık olmuş iken cümle seyrāb

āb:

Mesnevi 59

Mısra: 19

Su.

19. Zemīn içre aķuben geldi çün āb

20. Hāyāt-ı āb buldı cümle aķbāb

āb:

Mesnevi 59

Mısra: 50

Su.

49. Sanasın hātem olmuş çeşme ey yār

50. Önünde āb ile pür kāsesi var

āb:

Mesnevi 59

Mısra: 61

Su.

61. Seniñçün kūşe ber-kūşe akar āb

62. Dilüñ olmaya teşne hem ciger tāb

āb:

Terc-i Bend 1

Mısra: 32

Su.

31. Bulamazdı temettü bu ten

32. Puhteler āb ile olur tekmi̇l

Āb:

Terc-i Bend 1

Mısra: 33

Su.

33. Āb ile buldı feyz-i māyile men

34. Bir içim su yirini dutmaz mey

Āb:

Terc-i Bend 1

Mısra: 48

Su.

47. Ve mine'l-mai külle şeyin hayy

48. Āb için çeşmeler olup bünyād

āb:

Terc-i Bend 1

Mısra: 76

Su.

75. Hālişān muhlişen zariḫāne

76. Şāhlar ḳalbi şāf olur çün āb

āb ol:

āb ol: Kalıp İfade

Mesnevi 54

Mısra: 2

Su olmak.

1. Kazā bārānı yağdıķda cihāna
2. Dolu āb olduyise bu zāmana

āba: -a

Terc-i Bend 1

Mısra: 9

Su.

9. Haķ Te‘āla naķar idüp āba
10. Bitürüp içim su yirini dutmaz mey

ābād id:

ābād id: Kalıp İfade

Mesnevi 57

Mısra: 1

Bina etmek, mamur hale getirmek, Őenlendirmek. Bayındır duruma getirmek, îmar etmek.

1. Naķm Őehrini ābād iden üstād
2. Bu resme virdi söz kaŗına bünyād

ābād ir:

ābād ir: Kalıp İfade

Mesnevi 31

Mısra: 2

Kurmak.

1. Sözüñ bünyādına el uran üstād
2. Bu resme irdi söz Őehrini ābād

ābād it:

1. **ābād it:** Kalıp İfade

Mesnevi 12

Mısra: 19

Bayındır hale getirmek.

19. Şeca‘atl cihānı itdi ābād

20. Semenden ālem içre geçmedi bād

abbāsi:

Abbāsi:

Mesnevi 33

Mısra: 32

Siyah.

31. Çekip minberine rengin kalemler

32. Dikilmiş aña Abbāsi ‘ālemler

‘abd:

Ābda: -da

Terc-i Bend 1

Mısra: 41

Su.

41. Ābda gizlidür defîne-i gül

42. Sözi kessün kadeh boş andırsun

Ābdan: -dan

Terc-i Bend 1

Mısra: 38

Su.

37. Anuñ için fiğān ider bülbül

38. Ābdan ‘Ādem’e hayāt oldı

āb-dār it:

1. **āb-dār it:** Kalıp İfade

Mesnevi 9

Mısra: 21

Parlatmak, ışıklı hale getirmek.

21. Sözüñ cevherlerini āb-dār it

22. Bu nazm ile cihānı misk-bār it

‘abd-i güzin:

‘abd-i güzin: Kalıp İfade

Mesnevi 18

Mısra: **11**

Seçkin köle.

11. Aña gönderdi bir ‘abd-i güzini

12. Varup zabt eyledi ol Tebriz’i

‘abd-i zaif:

1. **‘abd-i zaif:** Kalıp İfade

Mesnevi 5

Mısra: **75**

Zayıf kul.

75. Ki ben ‘abd-i zaifim sen tūvānā

76. Eyā her dil murādātına dānā

1. **‘abdim:** -im

Mesnevi 8

Mısra: **1**

Kul, köle, bende.

1. İlāhī ben ki bir şikeste ‘abdim

2. Hevā-yı nefis ile her lahza rabtım

Ābdur: -dur

Terc-i Bend 1

Mısra: **66**

Su.

65. Min ba‘d bu cihānuñ ey yārān

66. Ābdur rahmet-i Hūdā halkā

1. **‘abdündür:** -ün, -dür

Mesnevi 3

Mısra: **38**

Kul, köle, bende.

37. Ki her burca koyup bir pāsbānı

38. Bir ‘abdündür zeminüñ dide-bānı

āb-ı cūy-bāra:

1. **āb-ı cūy-bāra:** Kalıp İfade

Mesnevi 9

Mısra: **59**

Irmak suyu, nehir, akarsu.

59. Olup dil-teşne āb-ı cūy-bāra

60. Zemīn itmişdi bağırı pāre pāre

āb-ı hayāt:

āb-ı hayāt: Kalıp İfade

Mesnevi 59

Mısra: **23**

İçeni ölümsüzlüğe ulaştırdığına inanılan efsanevi su.

23. Akar her çeşmenüñ āb-ı hayātı

24. Dolı ihsān ile şeş cihātı

āb-ı hayvān:

āb-ı hayvān: Kalıp İfade

Mesnevi 59

Mısra: **22**

İçildiğinde ölümsüzlüğe ulaştırdığına inanılan efsanevi hayat suyu.

21. Akıtdı çeşmeler şehre firāvān

22. Niçe çeşme suları āb-ı hayvān

āb-ı hayvān: Kalıp İfade

Mesnevi 59

Mısra: **26**

İçildiğinde ölümsüzlüğe ulaştırdığına inanılan efsanevi hayat suyu.

25. Olur zinde bulup her çeşme ey cān

26. Yire geçsün bulunmaz āb-ı hayvān

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Zülfikar GÜLBEDEN
Doğum Yeri ve Tarihi : Siverek / 01.01.1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk
Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar : Bartın Öğretmen Lisesi
Projeler ve Kurs Belgeleri : Türçenin yabancı dil olarak öğretimi sertifikası
(Marmara)

İletişim

E-Posta Adresi : zlfkrglbdn63@gmail.com

Tarih : .../...../.....